

Potopisne črtice.

Pisma slovenskega učenika svojemu bratu.

1. Pismo.

Pod Ratitovcem na Gorenškem.

Predragi brate! Ne bodeš mi zameril, dragi moj, da po večletni navadi o zadnjih velikih šolskih praznicah nisem bil pri Tebi. Saj veš, da že Rimljanom priljubljeni pregovor „variatio delectat“ se mnogokrat ponavlja tudi dandanašnji. Al pustiva to modrovanje! Dobro poznaš mojo naturo, ki me danes sèm, jutri pa tjà čez hribe in doline žene. Čeravno pa bi iz Tvojih dopisov včasih kmali spoznal, da Ti nič kaj po volji ni, če včasih opašem popotno torbico ter grem gledat, kako se unkraj naših gorá suče svet, vendar pa le rad oprašuješ: no, kaj pa tû in tam ljudjé počnó: kako je to in uno itd. — Zvedi tedaj po pismih, kar Ti o mojih dogodbah preteklih „velikih vakanc“ ustmeno nisem povedal; morebiti jih še komu drugemu pokažeš, ki je radoveden kakor jaz.

Kakor ti je dobro znano, se je lansko leto obhajal na slovečem moravskem Velehradu tisočletni spomin pokristjanjenja naših starih prededov po sv. Cirilu in Metodu, ki sta s svojo, še dandanašnje tako zelo čislano cirilico utemeljila tudi slavensko slovstvo in prva načrtala našim sprednikom besede večne resnice v domačem jeziku. Severnim avstrijskim Slovanom bilo je celo preteklo leto tako rekoč praznik, posvečen imenovanima svetnikoma; na tisoč in tisoč hitelo jih je na Velehrad. Tudi po naših južnih deželah, ki so v svojo pratiko letos prvikrat dobili sv. Cirila in Metoda, razlegal se je klic: „Bratje hajd, na Velehrad!“ Škoda, da je daljava marsikoga oplašila, da je domá ostal; eni so pa vendar le ostali sklepu svojemu zvesti. In glej, ljubi brate, brez vseh posebnih priprav je bil tudi mene veter zanesel tjà po svetu, tjà gori na severne kraje, celó dalje, kakor sem izprva mislil iti. Vidil sem Celje, Maribor, Gradec, Beč, Velehrad in Holomuc. „De-te-plentaj! saj se pa res nisi norca delal“ — Te slišim prijazno se muzati; „je li Te morebiti celó med poljske prostovoljce gnalo?“ „Tega ravno ne; zašel sem bil vendar po naključbi med 700 teh revežev.“ — Čuj tedaj drage volje potopis moj, ki Ti ne bo ponavljal, kar že veš, ampak povedal le, kako sem jaz svet vidil.

Oktobra meseca že je bilo, ko sem hitel z mnogimi drugimi proti ljubljanskemu kolodvoru. Solnce sijalo je kaj prijetno in zlatilo belkaste pečine kamniških planin. Po kolodvorski veži trlo se je ljudi in slišali so se tukaj tako navadni ogovori: „kam pa ti? — vi pa, kam? — tudi vi tukaj, gospod! na katero stran neki?“ — in mnogo tacega. Čakalo nas je hla-pona mnogo; — bili smo raznih rodov, stanov in obrazov. Kmali zapoje zvonec, „lukamatija“ pribrlizga od Trsta, in zdaj hité eni z vozá, eni v voz. Saj veš, da učenikom ljudskih šol, katerim navadno „financ-minister“ ni posebno prijazen pobratim, ne kaže na prve kola vsedati se; toraj sem tudi jaz gledal, na katerih vozovih je „umara tri“ namalana. Kmali konduktar, akoravno je železnica francozka, zavpije svoj „fertig“, ki ga le Nemec razume, — zvonec, pa vsakemu narodnjaku razumljiv, zabingljá, trobentica zapoje, „lukamatija“ zažvižga in s težkim stokanjem zavozi nas vèn na sprelepo ljubljansko polje. Vedno hitreje in hitreje je šlo; Št. Peterska cerkev, Božji grob, Selo, Vevški grad, cerkev Marije Device v polji: vse to zdrčalo je na desni strani ko blisk memo nas; tudi dvoglavna Šmarna gora odmikovala se je vedno bolj našim očem, le v daljavi na severji tam stoječi visoki kranjsko-koroški in kranjsko-

štajarski mejniki ostali so nam najdalje zvesti. Kaj ponosni so res ti velikani, da jim jih ni kmali para.

V hipu smo bili na prvi postaji od Ljubljane: v Zalogu. Kakor veš, je slovela ta vas nekdanj dalječ okrog in celó v Hrvatii, Ogrii in daljni Turčii; poznali so jo ko „barkostajo ljubljansko“. Koliko blaga, žita in vina se je naložilo in razložilo tukaj svoje dni; koliko „Šentjanževca“ je poteklo tukaj „za srečno rajžo“ — glej brate, to ti je zdaj zelo vse minulo. Le trenutek stoji hla-pon, in ne zmenivši se za Zalog, ne za njegove pretekle srečne dni, zdrči čez Ljubljanični most in vihrá pod nizkimi griči naprej. Na desni nam je zdaj razgled, razun v kako tesno grapo, zaprt; ne pa tako na levi, kjer še vedno gledamo odprti svet. Dole s svojim slovečim gradom unkraj Save; sotok Save, Ljubljance in Bistrice, bi tukaj bolj natanko spregledovali, ako bi naš čarobna moč hla-ponova ne tirala tako urno naprej. Škoda, da se razposajena Sava tako rada naveliča svoje struge in si trmoglavo prebira pot zdaj po ti, zdaj po drugi strani; marsikaka rodovitna njiva, marsikak pisan travnik imel bi med Zalogom in Lazami (drugo železnično postajo) svoj lepi prostorček in redil bi živinico in ljudi zlasti zdaj, ko jim je hla-pon dosti ljubega kruhka odnesel. Naprej od Laz vgle-amo Save strmo goro, ktere vrhunec ovenčan je z cerkvico sv. Miklavža. Veš, ljubi brate, kolikokrat so nam rajni naš oče (Bog jim daj večni mir!), ktere je vroča njihova skrb za našo izrejo mnogokrat peljala s svojim železnim blagom tukaj memo v daljni svet, pravili o ti cerkvi in gori? „Vselej“ — djali so — potihnil je poleg cerkve sv. Miklavža brodníški šunder in tiho veslali so tû memo, priporočevaje se temu svetniku v varstvo in prosé ga srečnega potovanja.“ Vožnja po Savi pa res ni bila igrača; marsikterega brodnika pogoltnili so njeni srditi valovi. — Postaja v Kresnicah nas je zamudila zopet le malo časa, in zdajci drčali smo naprej. Na levi unkraj Save stoji farna vas Hotič; nekoliko naprej kimajo z višine doli Vače s svojo lepo novo cerkvijo, — mi pa bližamo se gradiču Pograniku, pod katerem nas sprejme noč podzemeljskega prerova. Kakor hitro vgle-amo zopet beli dan, previhramo Savo po dolgem pokritem ameríkanskem mostu in bližamo se v dolgem ovinku postaji Litíjski. Trg Litija stoji vštric kolodvora unkraj Save, čez ktero je napravljen most namesti poprejšnjega broda. Svoje dni slovela je tudi Litija, kajti tesale so se tukaj večidel savske ladije „tombasi“ imenovane; tudi vrvarji so imeli tukaj svoje delavnice in so pleli močne vrvi za rabo pri povodnji vožnji. Zdaj se je, kakor marsikje na svetu, tudi tukaj vse nekako presukalo. — Ker veš, da marsikaj rad staknem, me je tudi tukaj mikalo na bližnji Bogensperk, kjer je svoje dni bival naš slavni rojak Valvazor, spisoval in natiskoval svojo imenitno knjigo: „Slava kranjske vojvodine“ ter druge sloveče spise, pa s tem žrtvoval celo svoje lepo premoženje domovini. Al — konduktar je bil zavekal le „fünf Minuten Aufenthalt“; toraj sem le iz daljave pozdravljal imenitno okolico nekdanjega domovja Valvazorjevega.

Toliko za danes. Zdravstvuj, da Ti drugo pisemce prinese
Tvoj iskreni brat

Jože Žlindrovič.

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

1. Obseg zemlje bolgarske.

Bolgarska ali Bolgarija ne znamenuje zmiraj ene reči.

V zmislu ožjem imenuje nam zemljo, ktera leži med Balkanom, Srbijo, Dunavom in črnim morjem. Ta zemlja v liku podolgastega štirikota nosi na sebi to ime v političnem ali upravnem (administrativnem) zmislu. V širjem in to narodopisnem ali etnografičnem zmislu pa se razumevajo v ti besedi vsi kraji, po katerih stanuje bolgarski narod. Kakor hrbitišče skoz človeško telo, tako skozi celo bolgarsko zemljo v tem narodnem zmislu gré balkanska gora, in to počenši že od blizo Kosovega polja pa vse do blizo Šumle, Drenopolja, kjer neha na izhodu.

V narodnem tem zmislu, kateri se nas po našem pravilu tiče več, kakor v zmislu upravnem, Bolgari stanujejo po vsi zemlji od Dunava do egejskega morja, od Albanije ali Skipetarske do Šumle in Drenopolja, in od tega mesta dalje na nekih malih jezikih še celó do črnega morja.

Na polnočni strani mejaš je Donava in prek te vode jih je le malo kaj razkropljenih med Rumuni ali Romani. Na izhodni strani dosega črno morje posebno pri mestu Burgas; ali vendar med Šumlo (ali Šumno) in Varno velik je otok Turkov, ali bolje da rečem, Bolgarov, kateri so se povrnili k islamu (mohamedanski veri) pomešanih s Turki, ki so ravno v ti pokrajini zavzeli največ vasi in mest, tako, da jih v Evropi nikjer ne nahajaš v enakem razmerji, kakor ravno na ti nesrečni strani Bolgarije. Na južni strani dotikajo se egejskega morja samo na dveh ozkih mestih, dalje pa počenši od Burgasa meja med Grki in Bolgari gré skoro zmiraj blizo morja do Soluna (Thessalonike) in samo od Dimotike do Carigrada stanujejo Grki, katerim pravijo Fanarioti, glasoviti dereži posebno bolgarskega naroda.

Ta panoga Grkov, ki živé kraj egejskega morja, redko je čez dve milj široka, pogostoma je še ožja. Od Soluna meja v okrogu, kteremu je sredotočje v Macedonii, gré do jezera ohridskega. Od tod dalje proti polnoči mejaši se z divjimi Skipetari ali Albanezi (Arnauti) in to vse do Kosovega polja. Od Kosovega polja, kjer so Bolgari pomešani s Srbi in Skipetari, meja se zmiraj drži, rekel bi, bolgarske (to je južne strani) Morave, ter blizo Niša (Nissa) odskočivši od nje gré na Dunav pri Vidinu.

Ta prostorna zemlja ni še razmerjena, kakor si lahko mislimo; moremo še celó trditi, da večidel ni znana, kakor to zahteva znanost; vendar mereči jo z očmi na boljih zemljopisih smel bi trditi, da zemlja, kjer bivajo Bolgari, je menda več kot dvakrat večja od česke, moravske in avstrijsko šlezke skupaj. Al to pa je tudi res, da je posebno v tako zvani Zagori (to je proti izhodu od Macedonije in kraj gornje in srednje Marice) sém ter tje otočičev turških, in na nekem mestu tudi od Cincarov, to je, Rumunov južnega narečja. (Kdor bi rad imel najbolji narodoslovni pregled in zemljovid turške zemlje, da mu pregled bolje ostane v glavi, naj si kupi nemško izdanje Lejeanovega dela o evropejski Turčiji; delce dobi se za neke krajcarje čez goldinar.)

2. Zemljopisni pregled gorá in rek.

Ob koncu prvega razdelka je že rečeno, da še velik del zemlje bolgarske ni še toliko znan, kakor to zahteva znanost. Človek je pač že take narave, da zmiraj rad dalje sili, akoravno še domačije prav ne pozná. V Afriko potujejo in potujejo možje z največim pogumom ter preiskujejo daljavo, kar nam je pa pred nosom, to je, Albanija, in vsi kraji okoli Balkana, te na mnogih stranéh poznamo le iz pripovedi kupcev pa hitrih popotnikov. Ravno sedanjemu času je pridržano, da po teh krajih na avstrijske stroške potuje doktor Hahn, kateri je že opisavši Albanijo pot iz

Belega grada v Solun pokazal, da saj v nekem zmislu je mož za to.

Kakor je že rečeno s početka, sredi cele bolgarske zemlje nahajamo balkanske gore, ktere se vlečejo od zapada proti izhodu; od tega hrbitišča proti severnemu Dunavu in proti južnemu egejskemu morju odbijajo se kratke panoge planinske, kakor rebra v telesu.

Te gore imajo v zemljopisnem kakor tudi v narodnem pomenu središče na sveti gori, ki ji pravijo Rilo; iz nje dobijo vodo in začetek: Marica Karasu ali Nesto in Isker; od nje mogel bi po hrbitu priti skoro na vsako stran tega naroda, kar je za brambo narodno posebno v hajdučkem življenji prevelike važnosti; to ti je gora kakor srce v človeškem telesu, ki se v njem stekajo vse žile ter krv razliva in donaša vsem udom. Narod je dal ji ime „sveta gora“, ter se tam shaja in zbira pri posebnih cerkvenih in narodnih zgodah in priložnostih.

Imena od vseh teh gor niso na vseh zemljovidih enake, kar nam dokazuje, da še zemlja ni razgledana in popisana.

Na zapadni ali večerni strani od Kosovega polja, na kterem je mesto Pristina, gré neka zvrž proti jugu do Šardagha; s kterim se, kakor misli Boué v svojem potovanji po Turškem, dokončuje značaj in narava zapadnih gor turških, ter se cela druga vrsta začinja s Karadaghom ali Črno goro, ktera pa kot mejaš stoji sama med dvema nižinama, ki vodite od severne strani, to je, od Sitnice, ki teče v Ibar in dalje v srbsko Moravo in od severno-izhodne strani, to je, od bolgarske Morave k Vardaru na južno macedonski strani. Popred so ljudje mislili, da je na tem mestu Bog vé kaka huda in strašna gora, zdaj nam je to celó drugač znano, ker ta Črna gora ne bo viša od 3000 čevljev, dasiravno naši zemljovidi in to najbolji, posebno pa šolski, ravno na tem mestu straše s črno svojo senco.

Na zapadni strani od te Črne gore (Kara Dagha) je mesto, na kterem se ena voda razteka na dvoje, tako da en del teče proti severu v mlako ali močvir, kateri je južni del Kosovega polja, in dalje v Sitnico in srbsko Moravo, drugi del pa je začetek od Neredimk, ktera dalje teče v Vardar in egejsko morje. To mesto ni 1400 čevljev visoko nad morjem, na izhodni strani od Kara Dagha ali črnega brega pa najviše mesto, kjer se raztekate vodi, stoji 1328 pariških čevljev nad morjem.

Koliko je znan ta kraj, vidi se iz tega, da naj-noveji zemljovidi, na pr. Stielerov, tam, kjer bi morala biti velika planjava Kosovega polja, kažejo goro tako, da je ime polja napisano po bregu!

Gore dalje od Črne gore že pripadajo balkanskim, ker so prav enake narave z uno panogo, ki jim na zemljovidih napisujejo to ime.

Od Črne gore do blizo Rila zemljovid Sydowov prikazuje ime Kurbetska planina (na drugih nahajamo Egrisu dagh), ktera se okoli izvira Strume (Strymona) vije; od nje med bolgarsko Moravo in Iskerom, ki oba hitita proti Donavi, na severu gré panoga pod imenom stara Planina in Suha gora do Dunava. Pri izviru Strume zavije se na južno stran ter pod imenom Vitoške gore gré proti južnemu izhodu do Rila odpustivši popred na jug eno panogo med Vardarom in Strumo, drugo med Strumo in Nestom (Karasu), ktero Kiepert imenuje Kastanjac (Pangaios). Tako pridši do Rila, ki je po Sydowu 9200 čevljev visok (?), prihajamo do druge nižine med Iskerom in Marico, kteremu pravijo Trajanska vrata, kjer se gora zopet deli, kakor na raz-ohe, ter en del med Nestom in Marico pod imenom Despoto gré na južni izhod, dokler se ne krije v egejskem morji, drugi pa pod imenom Balkana ali Hema

naravnost proti iztoku, gré do Črnega morja. Blizo tega morja odtrguje se mala panoga tako, da se na severni izhod zavije okoli vode Kamčika, ter pri Varni utone v morje; nji se pravi mali Balkan. — Na jugu odpadate dve veji; ena med Marico in Tundžo, ter obsega premili kraj Kazanlik, kjer Bolgari in Turki obdelujejo rožne polja in rožno olje pridelujejo; druga med Tundžo in Črnim morjem gré skoro do Carigrada, pravijo ji Strandža, ter se je vsaka vojska boji za voljo strašne raztrganosti in divjosti. (Dal. prih.)

Dopisi.

Iz Trsta 30. jan. J. G. V. Namesti lastnega popisa o veselicač čitavnice naše vam priobčujem, kar je pisal „Diavoletto.“ „Prva veselica v čitavnici tržaški je bila 25. t. m. Ob osmih se je tam snidlo znamenito število gospodov in gospá, da bi se udeležili te veselice, ki je trpela do štirih po polnoči. Najprej so se poslavili vrli čitavnični pevci s petjem v slovenskem, srbskem in češkem jeziku. Po tem se je plesalo. Godla je izvrstno soldaška banda. Zala dvorana (Casa Ara) je bila prav lepo razsvitljena. Druga veselica ali tako imenovana „beseda“ je odločena za 6. februarja. Nadjamo se, da tudi takrat ne bo manj živosti in razveseljevanja v čitavnici med povabljenimi, kakor je bila gori omenjeni večer. Ker pa čitavnica je zdaj predeleč od središča mestnega, bo preložena 24. avgusta v prvo nadstropje lepe Opujčeve hiše na planjavi „rudečega mosta.“ Gotovo je, da udje bodo potem veliko bolj zadovoljni, zlasti po nekterih prenaredbah, ki se imajo vpeljati, da bo čitavnica še prijetnejša in življša.“

Iz Vranskega na Štaj. J. L. — Le malokdaj se bere v naših „Novicah“ kak dopis iz tega okraja, češ, da se pri Vranščanih národní duh še izbudil ni. Nikakor! Vranščani niso zaspanci. Začeli so se zavedati národnih pravic. Že so hotli podružnico celjske čitavnice vtemeljiti; pa njih vrlo početje se je razbilo na skali protivni. To pa jih ne ustraši, da ne bi bili Slovenci z dušo in s telesom. Dokaz tega je, da 7 iztisov „Novic“ v našo vas dohaja. Razun njih imamo tukaj skorej vse slovenske časnike, pa tudi več hrvaških listov. Le ne česa nam še manjka, in to je: pevskega društva. Od več strani se je želja slišala, da bi se včasih napravili večerni shodi in popevale domače pesmi, s kterimi se razveseljujejo drugod po svetu. Pa je le premalo samostalnosti. Vendar, če Bog dá, se bo to napravilo. — Tukajšnja šola si tudi prizadeva otroke nad podlagi materinskega jezika za prihodnje življenje izobraževati. Toraj je pa tudi Vranščani ne zabijo. Gosp. M. Hrašan, usnjarski mojster, in gosp. Oset, kupčevavec sta ji tintnikov in tinta brezplačno podariti blagovolila. Hvala!

Iz Celovca 26. jan. * 24. dne t. m. smo odprli čitavnico našo. „Pozno pridemo, pa vendar pridemo“ — moremo zdaj reči čitateljem našim. Čitavnico imamo, in podoba je, da na krepki podslombi. Začetek je bil veličasten, ne le po tem, kar je odbor udom in gostom svojim (kterih je bilo nad 300) krasnega podal v besedi in pesmi, temuč tudi v tem, kako je bilo vse sprejeto. To ti je bilo slava- in živio-klicev, da so si lahko „ad notam“ vzeli protivniki naši, da ni še propala Slovenija! Ker se nadjam, da Vam bo kdo bolj na drobno popisal to veselico, v kateri tudi deželnih glavarjev in drugih velikašev nismo pogrešali, Vam pošljem le te vrstice kot vtisek svojega srca, ki je doživelo veseli dan, da se tudi v Celovcu je odprlo svetišče narodnega življenja. Bog daj srečo! — Naj dostavim še to: Tisti večer, ko se je čitavnica odprla, je bil telegrafen urad-

nik v neki privatni hiši, kamor se navadno več dobrih znancev zahaja, da se kratkočasijo med seboj. Ko se deseta ura bliža, pravi uradnik, grém domú spat; saj blezo necoj nikdo ne bode več telegrafoval; vojske ni; mislim tudi, da umrl nihče imeniten ni; kaj drugoga pa tako vsak podnevu utegne daleko pisati. Kakor rekel, tako storil. Ko pa drugi dan zopet v družbico pride, pripoveduje, kako mu je šlo nocojšno noč. Komaj pride domu, je že zaklenkalo; kaj je bilo? Telegram je prižvižgal na čitavnico. Komaj se v posteljo zakoplje, že zopet zacenglja; prismukal je zopet telegram čitavnici, in tako je šlo do dvanajstih, da jih je prišlo v vsem skupaj menda 15; celó iz Moskve je eden približkal; šlo je, kakor da bi bil vés slovanski svet na nogah bil.

Iz Idrije. = V torek, 27. januarja smo imeli v Idrii prav vesel večer. Napravili so namreč naši pevci v gostivnici Brusovi večerno zabavo, ktere se je udeležilo veliko gostov iz raznih stanov. Peli so pevci: „Ljubica“ „Ilirija oživljena“, „Mihova ženitev“, „Zechers Wunsch“, „Noč“ in „Rudarska“. Vsaka pesem je bila z veliko hvalo sprejeta, kajti peli so gospodje izvrstno ter pokazali, da pod vodstvom vrlega pevodjagosp. J. Gnjezda dobro napredujejo. Le tako naprej, in nadjati se nam je še mnogo lepih veselic. S tega pa dragi naši bravci tudi lahko posnamejo, da slavna naša Idrija, kadar je samosvoja, še zmiraj stoji, kakor je stala, na domači zemlji.

Iz dolenskega Zasavja 30. pros. — V Sevnici se je sem po novem letu osnoval nemški „Leseverein“, ustrojen je na kopitu nemških kazin, pa saj toliko enakopravnosti kaže, da tudi nekaj slovanskih časopisov se nahaja v številu družih. Mi nimamo nič zoper to, da nemška inteligencija skrbi za svoje potrebe; al mi moramo skrbeti tudi za svoje; viša nam je narodna naloga, ktera ima skrbeti za tako potrebno izobraženje našega slovenskega ljudstva, ob tem, žalibog, še zapuščenem savskem pobrežji, in ktera se doseči more le je po čitavnicah, ktere ob enem, ko skrbijo za pošteno razveseljevanje, skrbé tudi za omiko narodovega jezika. Da tedaj med trdimi Slovenci ima le čitavnica važen posel, je jasno kot beli dan. Od bele Ljubljane do kraljevega Zagreba ni ob savskem pobrežji dosihmal še nikjer čitavnice! Kaj je temu krivo? Ali nam manjka mož zato, da bi se lotili imenitnega poklica? Ne, ne! Al krepke volje je treba! Spomnite se Koseskovih besed:

Volja poprav vam bodi in skrb, — izida ni dvombe!

Nadjamo se tedaj, da se kmali začnó priprave za to, česar je nam živa potreba — za čitavnico!

Brezenšekov.

Iz Kranja 1. sveč. — Beseda včerajšnja v spomin Vodniku in obletnici čitavnice naše bila je posebno slovesna. Ni nam mogoče že danes obširnejega popisa podati, tedaj več o tej krasni veselici drugi pot.

Iz Kranjske gore. — 26. jan. se je prikazal pri nas brž ko ne stekel pes, ki je drvil proti Jesenicam. More res kaj posebnega biti v zraku, da v tej hudi zimi se toliko sliši od steklih psov.

Iz Loke. ** V nedeljo 24. jan. smo imeli v čitavnici naši besedo Vodniku v spomin, pri kateri se je očitno pokazal krepki napredek našega društva. Po predgovoru predsednikovem, v katerem je lepo razložil zasluge Vodnikove, so sledile pesmi, deklamacije in godba našega čitavničnega orchestra, s kterim se po pravici moremo sponašati; zraven naših g. pevcev so peli tudi g. pevci iz Kranja. Razveselil nas je presrčni pozdrav „Južnega Sokola.“ Da ob kratkem rečemo, bila je beseda prav vesela in krasna; lahko bi tisti, ki mislijo, da v čitavnici naši ni tako krepkega življenja, kakor

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

(Dalje.)

3. Klanci med severnimi in južnimi Bolgari.

Kjer je narod po takih gorah razstavljen na severno in južno stran, prevažni so klanci, ki vežejo narod, ter dopuščajo, da se narod ni celó izgubil med seboj, da si ravno ti niso mogli odvrniti tega, da se Bolgari prav po teh gorah gledé jezika delé na južne in severne.

Takih je tedaj klancev večé število: prvi je Lepenički nad Kačanikom med Sitnico in Vardarom na zapadni strani od Črne gore (Karadag). Na severni strani tega klanca so Turki leta 1689 uničili avstrijsko vojsko pod vodjem Strasserom, kateri je brezpametno razdražil Albaneze v svojem taboru. Z njim vred padli so grofi Styrum, Grönsfeld in Auersperg; grof Solar izgubil se je v gozdih.

Drugi, na iztočni strani te gore, je, kakor smo gori rekli, 1328 čevljev visok. Po teh klancih je Beligrad v zvezi s Solunom, Posavina z egejskim morjem. Blizo svete gore Rila presekuje se Balkan po dveh klancih; eden proti zapadu med Samokovom in Dubnico, drugi proti izhodu znan je pod imenom trajanskih vrat. Prvi je danes za popotnike od severne strani v Carigrad najnavadnija pot, ker se ljudje bojé tolovajev hajdučkih posebno Arnavtov, kateri svoje brloge imajo kraj Marice tako, da brez večega števila tovaršev ali pa služabnikov ni tu varne poti. Ta klanec in kraj pri Samokovu slovi tudi po starodavnih svojih fužinah in rudnikih, dasiravno je danes večidel vse to v nemar puščeno, ker imetku ni varnosti. Narod bolgarski to v rahli poezii pripoveduje, ker pravi, da so Turki jim v bližini pri samostanu Paraskevije začepili krasno vrelo in od tega časa da je iz tega kraja izginilo blagostanje in sreča narodova.

Trajanska vrata (porta Trajana) imajo svoje ime od cesarja Trajana, kateri, prepričan, da od te strani ima v rokah Carigrad, kdor drži ta klanec, je malo trdnjavo tam sezidal in velike rimske vrata napravil; stale so te vrata do leta 1835, ko jih je podreti dal Kozref paša, tako, da so danes te vrata le prazno ime. Ta klanec veže Beligrad in Bosno s Carigradom.

Od tega do klanca pri Šibki in dalje naprej Balkan ni tako visok kakor dozdej, in na jugu poleg Strume. Imenovani novi klanec stoji ravno pod 44° izhodnje dolžine, ter Ruščuk neposrednje veže z Drenopoljem (Hadrianopolis). On je, kot vezilo med južnimi in severnimi Bolgari, največe veljavnosti, ter je, rekel bi, glavna žila, kateri je več časa srce bilo v mestu Trnovi. Gredé od svetega tega mesta proti jugu mislil bi popotnik, da ga pot vodi v najviše planine; kajti še celó mesca junija pogostoma sneg pokriva te gore, in vendar se nikjer ne povzdignejo do 7000 čevljev. Vse okoli molči, in že tukaj se začinja raztrganost, kršovitost kamenja, kakor ga še huje nahajamo dalje proti izhodu.

Tem večí čudeži popotnika čakajo v ti tišini in praznoti, ko se, preobladavši najviše mesto klanca, noga spusti na vdol; tukaj poleg potočiča Tundže, ki dalje odtod v velikem zavoji hiti v Marico, prestrt je gore omenjena rožna dolina, ki ji Turki pravijo Kazanlik (Ekri sagra). Kar je oaza v puščavi veliki, to ti je ta dolina v tem divjem raztrganem svetu. Al za prelepo to mizo vsedajo se le tuji gostje; Turki so Bolgare od nje odrinili; poprejšnjim gospodarjem je le dovoljeno, da novim gospodarjem strežejo kot hlapci pozvani na

silo ali pa za plačo. Vsa dolina je polna drevja in to sadunosnega: orešja, jabelk, itd.; med tem pa so vse polja polne rožic, ki jih obdeluje Bolgar kot mirni angelj turškega carstva. — Od tod se skoro po vsem izhodu evropejskem nosijo in prodajajo rožne reči, na priliko, rožno olje, rožna voda in kar je tacega. Ta klanec je poslednji na izhodu, kateri veže čisti, nepomešani del severnih Bolgarov z južnimi; pri dalnjem so Bolgari že strašno pomešani s Turki, tako, da Lejean severno stran na svojem zemljovidu že celó prišteva temu narodu, kar pa drugi učeni tajé.

Od Šumle, najhuje trdnjave morebiti celega tega carstva, peljeta dva klanca na jug in to v Drenopolje; zahodnji skozi Karnabat, izhodnji skoz Nadir derbent (= redki klanec). Najvažnejši je ta poslednji. Ko se popotnik nad Šumlo poprime visoke gore, pride do vode Bujuk Kamenice, ki se peni in šumi kakor Savica nad bohinskim jezerom, kakor Savina v Žolčbahu. Tako pridši do neke visoke stene, ni nad zemljo poti šumečemu potoku, ampak on si jo rovlje skoz visoko pečino kakor Pivka in Unca in Reka, in kar Notranjska krije čudnih takih rek. Dalje pelje pot do brega Lopeničkega, in od tod po hudem mrtvilu naravi do edino živčih rek in slapov do mesta, kjer se na gornji strani skriva voda pod pečino. Klanec na obeh straneh ima visoke stene; ničesa ni viditi kot le sivo kamnje in plavo nebo. Tako bi dalje prišel do mesta Aidos, kjer so v starih časih bile toplice, katerim je pa zdaj težko še sledú najti. Tako kakor smo mi tukaj na kratko omenili kraj, opisujejo popotniki pirenejske gore pri mestu Barreges.

Po tem poslednjem klanecu je že stari Dari predril skozi Balkan; za njim je, kar znamo, prvi tod hodil Diebić, ko je leta 1828 prišel do Drenopolja; njegovim se mostovom in Saborom še danes nahajajo sledovi. — Morebiti je tod hodil tudi Aleksander, kralj macedonski, ko se je napotil, da pred vhomom v Azijo spokorí nemirne Tribalce poleg Istra, to je, dolnje Donave.

(Dalje prihodnjič.)

Potopisne črtice.

Pisma slovenskega učenika svojemu bratu.

(Dalje.)

2. Pismo.

Pod Ratitovcem na Gorenskem.

Premili brate! V poslednjem listu popisal sem Ti bil svoje potovanje od Ljubljane do Litije. Kakor pritiral nas je urni hlapec le-sém, ravno tako naglo je šlo zopet dalje. Lepa odprta planjav zanimuje popotnika od todi naprej; grajščina ponoviška smuknila je k levi memo nas, valovi višnjeve Save pa zibali so se mirno sred mičnih livad in poljan ter blizo železnega tira. Zdajci odpirati se nam je jela skalnata okolica postaje na Savi (5. od Ljubljane), kjer smo bili le gredé. Tiho nasmehoval sem se sam pri sebi neki dogodbi, ki sem jo pred leti doživel tukaj. „Tako si tudi že le-tod stikoval?“ boš zopet besedoval. Stoj dragi! da Ti povem, kako je bilo. Tam le eno leto pospremil me je bil naš premili F. raz visocega Polšnjaka doli le-sém. Napravljen sem bil proti domu. Ker še ni bilo kmali vlaka pričakovati, šla sva se priklonit tukajšnjemu gospodu očetu C..., vrlemu Gorencu. Prijazno naju so sprejeli, in ko zvedó, da jaz včasih tudi ktero na orglje zagodem, mi rečejo: „Lih prav si mi prišel. Ravno včeraj mi je naš organist službo odpovedal, pa mislim, da mu ni resnica in le zajca iz-za grma goni. Pojmo v cerkev;

čanski (v 22 selih), sluinski (v 1 selu), križevački (v 6 selih), brodski (v 11 selih), gradiškanski (v 38 selih), banski I. (v 43 selih), v banski II. (v 8 selih). V vsem skupaj je za govejo kugo granica dosihmal zgubila 20.517 goved; ovác je kuga pokončala 1531, kóz 190.

Slovstvene stvari.

Čapovan, Čepoven, tudi Čepòven, Čepovn (v spisih Chiapovano, Chiapovana) od kod izvira ime tega kraja?

Še en odgovor na vprašanje „Novic“ 9. decembra št. 49, str. 394 — z nekim pristavkom gledé na št. 52, str. 418 l. l.

(Dalje.)

Kar g. dopisnik v ravno imenovanem listu „Novic“ 30. decembra l. l. o Grgarji piše, je pravo. Tudi to o Sukanu utegne biti tako. Okoli srpeniškega polja na Belškem*) dela Soča tudi ovinek v podobi srpa, odtod morebiti ime kraja Srpenica.

Kaj pa ali nima Soča okoli ročinskega polja podobno roča ali obroča („Novice“ 30. dec. l. l.)? — Ali ne teče Idrica okoli Roči nad Slapom v podobi roča? Po tem bi bilo Ročinj prav. Se ti zdi pa prijetniše izrekati Rečinj, je pa tudi dobro! — rečinski kraj pri reki, po obliki hki(?) = hči, sekira = sečira. Roče so tudi blizo reke. Velik potok teče med Smasti in Ladri v libušenski podfari, imenovan „per eminentiam“ Ročica = Rečica; primeri imeni Roče in Ročin. — Vas Reka ali „na Reki“ nahajamo pri Idrici v cerkljanski fari. Ne dalječ od tod je Oreka (v novejih spisih Orehek). Žnan je tudi priimek Orekar ali Obrekar. Orekovlje je tudi kraj tik reke Ipave. Tudi Renče izvirajo poleg Ipave; ali odtod ime? Pri imenovanih krajih: Sukan, Ročin, Roče, Srpenica je posebno to, da vsaki je v polotoku reke. Imajo pa kraji svoje imena, se vé da, tudi po imenu raznih rek, rečic in potokov na Goriškem, posebno pa na Tominskem, Belškem in Cerkljanskem, kjer je takih mnogo, namreč na izlivu; na pr. je Koritnica, Kneža, Bača, Tmin, Volarje, Idrijsko, Avče itd.

Izpeljave imena Trebuše od trebiti, kakor v že omenjenem časniku bereš, si ne upamo ne hvaliti ne grajati. Samo to rečemo, da tudi imena Trebiž na Koroškem, Trebija v loškem okraji, Trebno na Dolenskem bi utegnile ene in iste korenike biti. Znamenito pri teh imenih pa je, da vsi omenjeni kraji so manj ali več v dolini, pri katerih se glavne ceste ali poti edinijo ali pa križajo.

Silno težko je pri nekterih imenih pravo zadeti, zato, ker so tako zelo popačene. Tako na pr. priimek Svilogoj, ki se pogostoma nahaja po nekterih krajih Goriškega, so prenamenili v Sfiligoj in v Šulligoj; o krajnem imenu „Opačje selo“ na Krasu se ne vé, ali je „Opičje selo“ ali „Opčje selo“ pravo; — ravno tako: „Kobilja glava“ ali „Kovilje“ (federartiges Pfriemengras, stipa pennata, Lin.) „glava“ = gora; — Škrbina ali Ščerbina (od čer = Fels)?

(Konec prihodnjič.)

Dalje o veznikih ni pa niti.

(Konec.)

O primerih pa, ki jih g. P-i navaja v predzadnjih „Novicah“, ni kaj reči, ker gredó (ne vem čemu) malo ne vsi pod prvo vrsto. Naj tedaj meni dovolijo „Novice“

*) Belc, domači pravijo Bec; — (ne Bevc ne Bove), ital. Plez, nemšk. Flitsch. Pis.

navesti nekaj primerov iz druge vrste, da bi se reč bolje razbistrila. Začnimo s frižinskimi odlomki. Tam stoji ad II, da, če ded naš ne bi bil grešil, bil bi neumerjoč „starosti ne prijemlioki, ni slzna teleza imoki, nu u vueki gemu be siti.“ — Iz Mikl. Chrestom. palaeoslov. My ni k'njig' prijemhom' ot' Judej o tebé, ni prišld' k'to ot' bratiye s'kaza o tebé z'lo. Dejanj. Apost. XXVIII, 21. Vuk ima: Mi niti primismo pisma za te iz Judeje, niti dodje ko od braće itd. V isti Chrest. pal. (str. 75) pripoveduje mnih Isaija, da je v Makedonii bila: nažda, jeliky ni že uši slyšasta ni že oči vidésta. Iz Mikl. Vitae Sanct. (stran 21): Sveti Pavel preprosti izganjaje nekomu besa stopi na kamen ter se zagovori tako: „jako ne imam' s'lésti s' kamene sego, ni imam' jasti ni piti“ itd. Trije iz staroslovenščine naj bodo dovelj.

Iz srbsčine in bolgarščine so že dani primeri, in dosti je, če danes ukaželjnega bravca napotim še na Vukove po abecednem redu zbrane *Narodne poslovice*, v kateri knjigi bo samo pod črko N našel več kakor 50 poslovic od prve: „Ni gore (gozda) posijeci, ni bez drva doma dodji“ tje do poslednje: „Ni čestitu teci, ni zločestu ostavi“ (to je, ni poštenjaku pridobivaj, ni zanikerniku zapuščaj), ki se jim vsem brez izjemka prilega moje pravilo in samo ono, ne pa tudi nasprotno. Če bi geni slovanskih jezikov res zahteval drugače, kako bi mogoče bilo, da ne bi srbski narod tū bil ni enkrat zadel prave?

V češčini (glej Jungmanov slovník pa Zikmundovo skladbo) nahajaš toliko primerov za: ani, sosebno pa za podstavljeni aniž (= niti) brez ne, kolikor tudi za ani ne. Na pr: Posluhej otce svého, aniž pohrdej matkou svou (niti zasmehuj matere). Bibl. kral. 1593. — Protož anit' se bohům modliti chce, ani muky dbá, ani se knížecího hněvu bojí (Pasional 1379). — To isto kar v českem veljá menda zastran poljskega narečja. Na pr. Środkiem szedł, ani na tę, ani na owe stronę skłaniajac się (P. Skarga 1600). — Ni pachnie, ni śmierdzi (to je ni diši, ni smrdi). Cnapii Adagia 1632.

Rusi v tem primeru raje imajo: i ne, a ne; vendar tudi: Eželi ne priimut vy, niže poslušajut vas, — Mark. VI, 11 (Slovar Ak.)

Prepuščaje razumnejšim sodbo o pravilnosti ali nepravilnosti rabe, ki jo g. P-i priporoča, zadovoljujem se s tem neovrznim dokazom, da se pisave po meni zagovarjane ni treba kakor neslovanske ogibati tistim, kateri z mano vred menijo, da bi se s preobilnim nikanjem ali nekanjem slovenščini krhala lepota.

Cigale.

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

(Dalje.)

4. Glavne ceste in večje mesta s posebnim ozirom na slovenski narod.

Kakor smo do sedaj popisovali gore s klanci in reke, lahko si moremo misliti glavne ceste, ki so pri tako malem številu vsakemu narodu za kupčijo ali trgovino to, kar je glavna žila za človeško telo.

Prva cesta ali saj prvo korito, po naravi pripravljeno za cesto in pot za trgovino, vodi od srbske Morave kraj Ibra in Sitnice čez Kosovo polje in Kačanški klanec v makedonsko Skopljo na Vardaru in tako dalje v Solún (Thesalonike).

Ravno sèm se pride iz prelaza na izhodnji strani Črne gore, o kateri smo govorili gori.

Skoplja (Usküb), staro glavno mesto Dardanijske, pozneje Justinianejeve, stoji na visoki pečini med

dvema prihodoma, ki se ju ne moreš izogniti gredé čez Ohrido k jadranskemu morju ali pa k Moravi na severu. Ime „Justiniana prima“ prihaja od cesarja Justiniana, ki je blizu tega mesta v vasi Taor (Prokop jo veli „Tauresianum“) rojen bil, ter je kot iz zahvalnosti Skopljo ponovil in vodovod sezidal, kateri se vidi še danes. — To je oni véliki mož, kateri je rimskemu pravoslavju pritisnil pečat edinosti, tako, da bo pravoslavcem za vse čase mogoče na ti podlagi dalje obdelavati to znanost. — Znano je, in tudi po Grimu in drugih učenih priznано, da je tega cesarja ime predstavljeno iz slovenske besede Uprava; to mu je bilo ime domače, predno si ga je kot visok uradnik polatinil; ime njegovega očeta pa je bilo Istok. — Za pravoslavne ali izhodnje kristjane ima še ta cesar drugo, preveliko važnost, ker sezidavši v Carigradu prekrasno cerkev sv. Sofije dal je kristjanom veličansko središče, ktero jih zmiraj spominja začetka njihove vere v grškem carstvu. Po té basiliki ali stolni cerkvi iztočni kristjani hrepene z žalostno ljubeznijo; in kar se godi ž njo, to odmeva v srcih pravoslavnih.

V porečji (Flussgebiet) vardarskem dalje stoji Prilip zraven z bližnjim Kruševcem po jugoslovenskih narodnih pesmih in pripovedih sloveč kot stolno mesto Kraljeviča Marka. Ta junak, stoječ na meji med Srbi, Albanezi ali Škipetari in Bolgari, tukaj je glavno deloval; današnji dan stojé še razdrtine njegovega gradu, ki mu ga je oče dal z vso to zemljo vred.

Hodé od Belega grada poleg Morave vidiš v gornjih Statovcih (med Kuršumljem, Prokopljem in Leskovcem) pečino, v kateri je ta velikan imel svoj sedež, in kraj sebe luknjo, v katero je vtikal svoj buzdoval (kij, Keule). Dalje gori v mestu Vranji, pripoveduje narod, kako je Marko izgubivši neki grad čez potočic skočivši na goro zaplakal, in zopet na drugo stran skočivši se prekrizal (= prekrstil); vidi se iz tega, kako si narod razlaga in tolmači stari imeni gorá: Plačevica in Krštenica. — Ko se je hrabri Marko branil, zalučal je veliko pečino v potočic blizu mesta, na katerem se je v velikem koritu mogel kopati; blizu tega se v kamnu vidi podkev njegovega šarca (konja), in to deset čevljev široka. V klancu kačaniškem pričakoval je svoje zoprnike, pa, kakor pozneji tolovaji, tudi kupce in druge ljudi.

Nekaj dalje od Prilipa na severu je Veleze ali Bylasora (belo jezero?); sem je ravno od zapada nekdanj tekel potočic Markva; Kraljevič Marko pa je skozi planino Golešnico vsekali prekop, da tako samostan ali kloster sv. Demetrija blizu Skoplje dobí vode; tako je ostalo vse do danes.

Prilip sam pa, kakor smo rekli že popred, pravo je sredotočje za delovanje tega velikana narodnega, ki nam v svoji osebi predstavlja celo povestnico srbskega naroda po nesrečni bitki na Kosovem polji. V bližini današnjega prijaznega mesta Prilipa stojé še ostanki starega grada Markovega, in to na neki skali, ki je panoga gore dreškovaške. Grad mu je stal na dveh glavah; še danes se pozná, kje mu je bil glavni stolp (Kula Zužina), kje hranilnica in serail Markov (hambar). Na zapadni strani še danes nahajaš nekoliko grobov; nekaj oddaljena je kapelica precej dobro obdržana, ki jo je, kakor narod pripoveduje, sezidal oče Markov. (V „Hahn Reise von Belgrad nach Salonik. Denkschriften der kais. Akad. der Wissensch. Phil. hist. Abth. XI. 108—110).

Solun ali Thesalonike, mesto na zalivu egejskega morja, že nekdanj v grških časih slavno; za nas Slavene pa posebno velike važnosti, ker sta tukaj rojena največja dobrotnika slavenstva, sv. Ciril in Metod. Mesto ima do 70.000 stanovnikov, kateri so takrat vsi govo-

rili slovenski (glej: legenda panonska o teh sv. apost.), sedaj pa le neka stran. Oče jima je bil „drongarios“, to je drugi za županom. (Dal. prih.)

Pisma slovenskega učenika svojemu bratu.

(Dalje.)

3. Pismo.

Pod Ratitovcem na Gorenškem.

Mili moj! Po obljubi poslednjega dopisa nekoliko o Zidanem mostu. Ko bi ti bil pred kakimi leti, ko tu ni bilo družega viditi, kot strmoglave pečine, kdo rekel, da bode kdaj vse živo na tem mestu, zasmehoval bi ga bil. Imena „Zidani most“ ta kraj vendar nima zastoj. Že leta 1224 dal je tukaj vojvoda Lavoslav z priimkom „Slavepolni“ (der Glorreiche) napraviti most čez Savo, da je tako rekoč vezal lastnine svoje, ki jih je imel na Kranjskem in Štajarskem. Cesar Miroslav IV. pa dal je ta most zopet podreti, gotovo — ne iz ljubavi do mogočnih grofov celjskih. Pravijo, da o majhni vodi še je znati sled omenjenega mostu. Zdaj vežeta obrežji Savinini dva kamnita mosta; eden, leta 1826 postavljen, služi stari cesti, ki vodi skozi savinsko dolino doli in gré po levem obrežji savskem memo Loke, Sevnice, Rihemberga in Vidma proti Hrvatii; drugi krasno pozidani pa vravnuje hlaponom gladko pot iz savinske v savsko dolino. Naj Ti memogredé še povém, da se snuje ravno zdaj tudi še drugi most, ki bi doli pri Ratečah vezal štajarsko in kranjsko stran; koliko je vendar o tem že dognanega, ne vem Ti povedati. Kakor sem Ti že omenil, bila je poprej pri Zidanem mostu dolgočasna samota; zdaj gledaš tu palači enaki kolodvor in nekoliko družih lepih poslopij, pa tudi brez revnih kočur ni, ki so ostanki iz onih časov, ko se je železnica zidala.

Kadar slovó jemlješ od starega znanca, otožno Ti prihaja takrat srce. Tudi meni je tukaj tako pri srcu bilo, ko sem se ločil od domače zemlje, ktero sem dozda na desni čez Savo še vedno gledal. Sinja Sava ni mi obetala več pospremljevanja me na mojem daljnem potu; mirno so pluli valovi njeni zopet po svoji strugi, utrujeni dolzega vihranja čez ostro skalovje, — meni pa je kazala savinska dolina daljni tek mojega popotovanja. Pozdravite mi, sloveči valovi, brate slovenske ob daljnih obrežjih kranjskih in štajarskih, — služite višnjevi talasi tudi krepko bratom Hrvatom in Slavoncem, — ne odrecite pa svoje slovenske vlnudnosti tudi daljnemu Srbu, ki krvavo žaljen stoka pod jarmom polomesca! Tako besedujem sam sebi in zdajci zavozi me hlapon med savinske gore. Ne kaže pa tukaj savinska dolina še one svoje lepote, s katero jo odlikuje mati narava ter jo vvrstuje med najprve krasote avstrijskih znamenitosti. Še vedno gibljemo in ziblujemo se po ozkem jarku; strme pečine kažejo se po visočinah enako starim razvalinam, ktere okrožujejo gorske postojne, ki gnjezdijo v varnem zavetju skritih njegovih duplin. Pri Laških toplicah (postaja železnična) prikaže se Ti vendar okolica vrlo mična. Kakor veš, so bile tukajšnje toplice že Rimljanom znane, toraj jih Nemci še dandanašnji Römerbad imenujejo. Žive priče temu so mnoge izkopane starine, vodotoči, kamni z napisi itd. — Vendar nam je zgodovina prvotnega stana tukajšnjih kopel popolnoma tamna; kajti neznana je dōba njihove najdbe, kakor tudi daljna njihova osoda po zatemneli rimski mogočnosti v teh krajih. Še le v 14. stoletju spominjuje povestnica zopet teh toplic, pa tudi to-le površno. Leta 1529 razrušile so jih turške drhali, ki so, kakor Ti je znano, razsajale po teh krajih

tajo, žabe pa jih skakaje lahko lové. Ako je na kakem polji veliko žab viditi, je se vé da tudi veliko objedenega, pa ne od žab, temuč od polžev, bolh, gosenic, črvov, ktere ravno žabe preganjajo ter polje čistijo te golazni. Po takem je žaba neškodljiva, in še celó koristna žival.

„Pa krastovico, grdo strupeno krito — to je pač treba preganjati in jo pokončevati, kjerkoli se najde“ — mi poreče morda kdo. Nikakor ne, krastovica je ravno tako koristna ali pa še bolj in ravno tako nedolžna žival, kakor žaba. Da ni strupena, je naravopisje že davnej dokazalo; oster sok, ki ga iz sebe potí, ako jo mučiš, ti še celó na najbolj občutljivih krajih života le majhne in kratke bolečine ne prizadeva. Po kletih ti pomoré krastovice silno veliko prešičic in šurkov, po vrtilih gosenic in črvov, po polji žužkov in polžkev, kajti najhujše preganjavke so te golazni, in ker potrebujejo veliko take hrane, pokončujejo ti silno veliko teh živalic; njih korist je tedaj velika, škodljive pa niso kar nič. Milovanja je res krastovica vredna, da jo nekteri tako celó črté ter jo ubijejo, ako jo le morejo. Res je kaj grda žival in ker se potika po grdih, vlažnih in temnih kotih, se človeku nikakor ne more prikupiti; al vendar ima nad sabo nekaj tako lepega, da ne kmali kaka druga žival, ima namreč najlepše in najbistrejše — oči, ktere je še celó neki slavni angleški pesnik Shakespeare popeval.

Iz teh vrstic so tedaj razvidili, dragi bravci, da so žabe in krastovice kaj koristne živali; tega so se prepričali že davnej vrtnarji po Francozkem in Belgii; v teh krajih namreč ti prodajajo krastovice po trgih, vrtnarji jih kaj drago kupujejo ter jih devajo na vrte, da jim preganjajo in pokončujejo škodljivo golazen. Naši ljudje pa vejo le, da se žabje bedra lahko prodajajo meščanom, kterim so kaj dobra in okusna jéd.

Peščenikar.

Gospodarska skušnja.

* Rožnina dober in tečen gnoj. Kmetovavcem blizo mest je že znano, kako izdatno gnojí rožnina zlasti zelju, in jo dobro plačujejo glavničarjem. Lastna večletna skušnja me je prepričala, da čez rožnino ni izdatnejšega gnoja za zelje, vohrov, karfiol, kavro in peso, in da pridelek stroške za to gnojílo obilo vračuje. — Lepo priliko, se s takim tečnim gnojem previditi, imamo v glavničarski fabriki v Šiški poleg Ljubljane, kjer se dobiva ko žaganje drobna rožnina cent po 3 gold.

Dr. Jože Orel.

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

(Dalje.)

Pot, ktero smo do sedaj popisovali, je tako važna, da se ji le ena sama, to je, una, ktera vodi skozi trojanska vrata, dá primerjati, ker gré na glavne žile železniške evropejske. Angleška država zmiraj gré za tem, da si najkrajšo in najhitrejo pot napravi iz Indije do Londona. Dr. Hahn je izračunal, da bi pošta po železnici od Soluna skozi Avstrijansko in Calais že bila v Londonu, kadar bi parobrod od Aleksandrije ob enem z onim v Solun odpeljavši se prišel še le v Marsilijo. To se vé, da se pri tem misli, da je železnica skozi Beligrad kraj Donave dogotovljena. Da pa na celi ti poti nikakoršne velike napote ni, to je dokazal dr. Hahn, kteri se je na slabih kolah vozil od Belega grada kraj bolgarske Morave do Veleze (Bylazora = Köprili) na Vardaru, od kterege mesta pot pokraj te

vode teče do morja. Železnica od Belega grada do Soluna bila bi 78 milj dolga, in izmed teh samo 9 milj v tesnih, kamnitnih soteskah, druge pa vse po širokih planinah ali pa po ravninah in nikjer ne bi trebalo tunela in najviše mesto bilo bi nekaj čez 1300 čevljev. Macedonija in posebno Solun, ki je že sedaj prvo mesto za Carigradom, imela bi neznano korist iz te železnice.

Druga cesta vodi od Bosne in Srbije v Carigrad. Pridši iz Srbije v mesto Aleksinac stojiš na meji srbskega in bolgarskega naroda, še pred Nišem pa stopiš na polje bolgarščine. In kakor da bi imeli Srbi in Bolgari plašiti se svobodnih misel, blizo tega mesta stoji gromada belih kostí, ktere so Turki nametali, kakor zida stolp od unih, ki so na mali ravnici kraj Niša pali.

Odtod dalje gredé po klancu prideš memo trdnjave Ak Palanka z gadnim turškim smradom, dokler doli pri cesti kapelica stoji, tik kapelice z visečo lampico nad grobom turških junakov, ki jim strašna tihota tega kraja gotovo ne presekuje miru, samo da se sém ter tje kak hodočastnik (romar) pere z vodo, ki izvira pod kapelicami. — Dalje pot gré skozi goro, ki večidel bolgarskim hajdukom služi za zbirališče, ter memo grada in mesta, ki mu pravijo Žarkoi ali Pirot, na glasu od punta leta 1843. Od tod se gré skozi lepe rodovitne kraje; al človeška roka čim dalje blizo Sofije, tem manj pomaga naravni sili; in popotnik stopivši na velike paše razvé se naenkrat, da je sredi turškega sveta, kteremu se kot pastirskemu le dopada svet pust, tihoten, služeči samo za mnogobrojne čede. In kakor da se temu narodu izhodnjemu v ti tišini prikazuje veličastvo Božje, hoče povsod, kjer stanuje, da ga v teh mislih ne moti niti pastirski rog, ki ga v teh mislih ne moti, niti pastirski rog, ki ga drugači povsod čuješ, kjer so velike čede. — Ta tihota obdaja prekrasno to mesto na vsako stran eno miljo daleč od ozidja; in iz nje kakor oaza vzdiguje se Sofija, kakor da popotniku iz senje pada pred ostrmele oči. Od mesta imaš še stopati celo uro poti kraj grobov in nadgrobnege kamenja, nakinčenega s čalmami (turbani). Tako si človek prebiraše staro sveto pismo misli Jeruzalem, ko ga je zapustil Izveličar; srce se vledení tako, da brez ljubezni in brez groze gleda, kar ga čaka v samem mestu. — In kaj ga čaka? Sami spomeniki, kteri kažejo, kako je nekdanje veličanstvo bolgarskega naroda pred 400 leti padlo pod turški jarem, ter se zunanji čim dalje bolj drobé in razpadajo pod groznimi kopiti turškimi. Al vendar še tudi tako Sofija gré med najvažnejše in najlepše mesta turške države.

Stopivši skozi nizke, drvene vrata na mali turški most čez Isker, ki si je že tukaj in vse doli do Donave izril globoko korito, prideš v stari glavni grad Bolgarov; o tem ti pričajo velikanske podrtine. Koj na početku visoko čez sedanje hiše strmi stara bolgarska kupčijska ali trgovska hiša za blago, ki se je iz Indije kraj Evfrata skozi Carigrad vozilo todi in dalje k Donavi. Cyprien Robert pravi, da so te podrtine tako veličastne, visoke in trdne kakor od kakega rimskega amfiteatra, človek bi še le dodal, da je ti hiši pametnejši namen, kakor rimskim tem praznim poslopjem. Privatne hiše, večidel nabite, vendar kažejo, da bolgarski narod ni prepal v privatnem življenji; vsaka lepo stoji za se, večidel sred vrta. — Sofija ima še sedem bolgarskih cerkev, nadškofovo poslopje moglo bi pri nas biti pristojna župna hiša (farovž). — Imé je mestu od velike in prekrasne cerkve sv. Sofije, ktera pa danes služi izlamu; v starih časih se je zvalo Sardika ali Serdika; tudi mu Bolgari pravijo Triadica.

Razun gori omenjenih podrtin nahaja se jih še veliko drugih, in ravno tako okoli mesta. Napise večidel grške in bolgarske narod ima za latinske.

Pot dalje izpod svete gore skozi železne vrata gré v porečje Marice, tedaj v Zagoro ili Zagorje. Po vseh teh visokih gorah posebno okoli sv. gore Rila stojé samostani ali kloštri, izpod katerih izvirajo rahli potočiči; tukaj je še poslednje pribežališče žalostnih, pritiščenih Bolgarov; tukaj se v velikih nevarnostih zbirajo hajduki (to je, kristjani, ki si zavoljo turškega tiranstva ne upajo iti domú, ter zavoljo tega hudo delajo s Turki). Tukaj nesrečnemu narodu listje svetega drevja pripihljuje mir ter jim hladi vroče čelo.

(Konec prihodnjič.)

Podučno-zabavno berilo.

Zatoženi sosamoglasnik.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

A: Imeli smo dolgo posvetovanje, in do dobrega smo se prevérili, kar brezi vse skrbi lahko rečemo, da se zatožencu nikakor ni bati nobene posamezne osebe tega sodnjega zbora; presodili smo, da tudi pravilo: „naj ne bode nihče v svojej reči za sodnika“, ne more imeti nikoli tako obširne veljave, kolikoršno zahtéva gospod r, kajti ljudje bi potlej morali pisariti v nebesa po angele, kadar se tožijo, ker tudi pri njih sodi človek človeku; prepričani smo dalje, da bi skoro nemogoče bilo najti vse tri osebe, ktere hoče zatoženec imeti na sodnjih stoléh: ali ker smo sklenili, naj se mu podá neokršena svoboda v govoru in zagovoru, zato hočemo, da se končna razprava odloži, in sicer za 14 dni — pa le, ako je gospod r zadovoljen — a v tem času naj se poiščejo sodniki, za ktere se on poganja. Če se pa ti sodniki ne bodo mogli najti, potlej naj se zopet izmed nas postavi nov sodenj zbor. Le ko bi gospod r ne hotel odložiti denašnje končne razprave, bomo sodili mi: jaz prvosednica A z gospodom prisednikom B in C. Zarad hitropisca odgovarjamo, da bode razprava javna, in da si torej vsak lahko vse zapiše, in potlej tudi natisne, kar in kakor se bode v resnici godilo. — Zatoženec! ali imaš kaj opomniti o našem sklepu?

r: Dasitudi sem se branil tega sodnjega zbora, pa sem tako gotov, da moram zmagati, posebno če se mi dá neokršena svoboda v govoru in zagovoru, in tako zeló hrepenim vendar uže dognati svojo pravdo, da prosim, naj se precej zdaj prične razprava.

A: Dobro. — Ti q! ki tudi vse leto nimaš nič dela, obrni se prav, da bodeš gledal naprej. Pojdi k Pratik, in prosi je, naj bi nam posodila dva snega, en stol, da bodem sedéla jaz na njem, pa uro, katerih ima več, da ljudém pripoveduje, kako dolg je dan.

r: Uro pa izberi tisto, ktera kaže XV¹/₂, da bodem smel dalje govoriti.

q: Ne vém, kje bi Pratik našel zdaj po noči, ko vse spi?

A: Doli pojdi na tihem k hlapcu, ki gotovo trdno smrči, pa se skrivaj zmeni ž njo. Le po prstih mi hodi, da ga ne vzbudiš, ker sicer gorje tebi. (q odide.) Ti f! ki si zvižgáč, da ni tacega, teci na abecedno pokopališče, pa reci, naj od smrti vstanejo, in ako hoté, pridejo poslušat vsi rájniki Metelkovi in Bohoričevi ljudje, ki mirno počivajo.

r: Čudo, prečudo! Celó mrtveci bodo poslušali, kakor na sodnji dan.

f: Po noči ne hodim rad na pokopališče, ker me je strah. Za vsak pot moram biti jaz, dasiprav je toliko

druzih, mnogo hitrejših od mene, ker imajo po več nog. Naj bi šel k, ki je zredil celó peruti, kakor metulj, da lahko zletí, če ga bode kaj strašilo.

A: Ne slišiš, da ti pojdi! Bohoričeve pokličí tudi iz šematizma, iz učilniških programov in iz molitevskih bukvic, koder jih še zdaj nekaj beraški živári. (f odide, pa se kislo drži.)

q (prinese dva snega in uro): Težko sem dobil. Teta Pratika so rekli, da jim prvič nisem znan, ker me niso videli še nikoli, kar so na svetu, drugič, da samí še jako potrebujejo snega, kajti še le v četrtek sveti Matija léd razbija; če ga ní, pa ga naredí. Jaz pa sem dejál, da se vi prav lepo priporočate, in potlej so vendar pogledali na políco, kjer so po dolzem iskanji med glavniki in raztrganimi rokavicami napósled res dobili dva snega, ki sta uže uni mesec izkopnéla in zopet se k njim vrnila. Na to so dejáli: „ná; teh dveh mi ni več treba pri gospodarstvu; ali trijeh bi ti pa ne mogla dati, ker prvega, ki ima priti na vrsto, še nocoj potrebujem sama; drugi pa še vsi ležé na zemlji.“ — Za uro so mi rekli: „vzemi si, ktero hočeš; le tiste ne, ki je ta mesec navíta.“ Odgovoril sem: „saj ne maram zá-njo“, in šel sem po tisto, ki ima najdaljši dan. Stola pa teta Pratika niso nikakor utrpeli dati, kajti samo eden je v hiši, pa še na tistem sedí sveti Peter.

A: Ti le okoli mladih Pratik rad zalázuješ. Kaj nisi mogel iti k lanskej? Tam dobodeš rokavic, slamnikov, glavníkov, dežja, snega, delovnikov in praznikov, kolikor koli hočeš. Celó vesela je, če jo še kdo pogleda.

q: Dobro, da vém.

A: Zdaj pa štirje iksi pojdite sem! Prvi tukaj stoj; drugi stopi osmíno palca od prvega; tretji ostani precej tik družega, in četrta naj gré zopet osmíno palca od tretjega! — Dobro je. — Ti q! oba snega po ploskvi polóži na ikse, da nam bosta za mizo. — Tako. — Zdaj se trije h postavite k mizi, da boste za stole. Vi iksi le mirno stojte, dokler bode razprava, da ne boste mize tresli! Kje so pa samoglasnice i? Recite jim, naj se razdelé po mizi, da bodo namestu sveč, ker v tēmi ne more biti razprava. Tudi u naj pride sem; potrebujemo ga za črnílnik.

e: Še jaz hočem sedeti za svojo mizo, ker tako je povsod navada.

r: Moj hitropisec tudi ne more stati.

A: Torej pošljíta še vidva, toda k lanskej Pratik, po sneg, in položíta ga na ikse; namestu h pa za stolček vzemíta kak n, ki je tudi uže dober, če prav nima naslōna. — Ti w! ne dobodeš tudi nikoli posla. Zmerom ležiš, pa vse tri bérle od sebe kvišku moliš. Vstani, ter poberi kacih sto h; postavi jih tje doli, da ná-nje sédejo poslušalci, ki menda uže gredó, kakor priča ropot zunej pred durmi.

f (stopi v sobo): Pripeljal sem mrtvece; zunej čakajo. Uže tu pred svetim Jakobom so nas došli tudi tisti Metelkovci in Bohoričevci, ktere ima še Blaznik v svojej tiskalnici zaprte. Sam ne vém, kdo jim je povedal, kaj se nocoj pri nas godí.

A: Najprvo Metelkovcem odpri dvorano. Žabico uže slišim, kako zunej regetá. (f odpre duri, in x pripeljá vso Metelkovo družíno.)

x: Brekekeks, koaks, koaks! Uže dolgo nas ni bilo v tako slavnej družbi.

A: Prišla je celó mrtvoudna bolnica, sključena samoglasnica z!

i: Nikakor je ni bilo udržati. Ukazala je, naj se naredé sení; za krivini pa naj se vzameta dva soglasnika mojega imena.

f: Zato sem prišel tako pozno od abecednih grobov, ker je bilo treba dolgo čakati, predno smo sení

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

(Dalje.)

Zagora je zemlja, ki na severni strani dosega veliki Balkan, na jugu gré do mesta Dimotike, na južnem zapadu pa ji ni prave meje, kakor se sploh to ime razteguje čedalje bolj, tem bolj se marljivi Bolgari s plugom in z matiko širijo posebno med lenimi Turki; Zagori na zapadu južnem devajo nekteri zaliv Kavala za mejo.

V ti zemlji so se Bolgari 9. stoletja naselili; al danes so azijski gospodarji napravili si široke, tihotne pašnike; po katerih sém ter tje pet in šest milj daleč ni vasi, ni ne ene hiše in ni gozda; izlam v tihoti slavi svojega boga. Po tihi noči, kakor podnevi vse le izbuja misli o veličasti božji. — Edini dokazi, da popotnik hodi po zemlji, znani človeškim rokam, nasipi so prsteni napravljeni kakor grobovi. Turki jim pravijo tepe, Bolgari pa hünke. Mnogo jih je po ti ravnici kraj Marice, okoli Bazardšika in Filibe: tudi v dolini pri Samokovu in Dubnici nahajaš te čudne tihe priče prastarih časov; pri Sofii jih je do 24, drugi so pri Eski Sagri in Sumli; ti nasipi so okrogli in izhajajo na vrhu v ost; enaki so viditi tudi na Volgi blizo Troje, pa tudi v Slavonii in tukaj pod imenom hunke; tudi v Slavonii se nahajajo sém ter tje, samo mi ni znano národno imé.

Pitaš li Bolgare, kdo jih je postavil, ti odgovarjajo, da očetje; al Bolgar več ne vé, zakaj; pozabil je, da so tukaj pokopani stari njihovi glavari. Turk pa poprašan še grobove revnemu Bolgaru odrekuje in trdi, da to so bile mesta za bojne turške telegrafe, kjer so se od enega do drugega davale znamenja.

Slavno mesto Zagore je Filibe na glasu po krasni legi, kakor tudi po trgovini. Kot v amfiteatru dviguje se po hribu nad Marico do starega mesta, ki mu narod pravi grad, kterege so sezidali Bizantinci. Tukaj se nahaja že velika množica Turkov, katerih je v Bazardšiku, blizo železnih vrat, le malo; kakor tudi Cincarov, ki se jih v Filibi nahaja mnogo. Čaršija ali trgovišče zbito je iz samih desak; vsaka vrsta blaga ima svoj razdel; čist zrak davajo studenci, ki jih je veliko število po ti strani. Hiše kakor tudi ljudje že na zunanjem kažejo različnost; Bolgar, nekdanji domači gospodar, mora se oblačiti tamno-sivo, žalostno, kakor mu je tudi žalostno stanje.

Od tod Marica ima mnogo vode, ter bi se dala za večje ladije prirediti. Ako bi se to kadaj priredilo do Enojskega zaliva, povzdignilo bi se mesto do lepe prihodnosti, in Drenopolje (Hadrianopol) izgubilo bi sedanjost. To mesto, ki mu Turki pravijo Edrene, stoji na sredini tihotnega turškega pašnika, o katerem smo govorili malo popred.

Turškim pastirjem teh krajev je tukaj glavno mesto, zato jih je veliko število izmed 100.000 duš, koliko jih neki štejejo; še več je pa morebiti Grkov, kjer gredé kraj Marice, kakor teče, prišel bi tukaj na mejo med Grki na južni in med Bolgari na severni strani vijoče se črte ali linije, tekoče od Burgasa nekaj na jugu izpod Drenopolja proti Solunu skoro zmiraj nekoliko milj daleč od morja.

To je tedaj drugo in najvažnejše korito turško; vodi iz Carigrada v Bosno in je tedaj životne važnosti za turško cesarstvo; ako bi Bolgari začepili to pot in se znali odžati na Balkanu, huda bi sila pritiskala cesarsko mesto Carigrad. V to glavno korito izlivajo se posamezne struge, imajoče vse za cilj, da Donava v zvezi stoji z morjem egejskim.

Takih je cest več in manje važnosti; ena smrdljive turške trdnjave od Videnske drži v Sofijo, ter ima namen, da te važni dve mesti veže za obrano proti vlaški in srbski zemlji; druga važna drži od Nikopolja in Ruščuka skozi Tirnavo in klanec pri Šibki, ter v glavno črto pada med Filibo in Drenopoljem. Na ti cesti, gotovo na najnižjem severnem podnožji Balkana, stoji Trnova na sred une strani bolgarskega naroda, kjer še mu srce bije najbolje po prastari sili in veljavnosti; tukaj že več vekov stare svete lipe žalostno šumijo, da ni več v njihovi senci starih veselíc; reka Jantra žalostno šumlja med bogatimi slivnjaki in trte žalujejo, da njihov dar ne služi več pri kraljevskih gostijah v razveseljevanje bolgarskim junakom. Čudno je, kako, pogledavši na to sveto bolgarsko mesto, koj misliš na malorusko sveto mesto Kiev. Al vsem tem veličanstvenim rečem, kar jih je po tem glavnem mestu, predno so pridivjali Turki, bilo razširjenih po lepih gričih, kakor so samostani brez števila, kraljevske palače, stolna (metropolitanska) cerkev, velike kupčijske hiše in čaršije, iz katerih se je telesno in dušno blago nosilo do srca ruske države, danes ne bi najdel ne sledú; vse se je poklonilo pod strašni turški jarem, samo srca bolgarskega naroda niso še pozabile tega; pripovedi in narodne pesmi pripovedujejo še sedaj o nekdanjih veličanskih časih, posebno kadar v mnogobrojnih procesijah po tihih, čudnih, lipovih gozdih s svojimi pesmami slavijo svojo: „sveta hora ta“ (sveto to goro).

(Dalje prihodnjič.)

Kratkočasno berilo.

Harač.

Zgodovinsko-romantičen obraz.

Česki spisal Prokop Chocholoušek. Poslovenil Podgoričan.

(Dalje.)

„Nič ni, nič; suha veja se je ulomila, pa je padla na tla“ — djala je deklica mirna in toliko, da je ni smeh posilil, ker se je Ahmed tako bal. „Menila sem, da ti ne bi slišal zdaj, če bi se tudi nebo podiralo nad nama, pa si vendar slišal še vejo, ki je vetrič odlomil jo! aj Ahmed! — zdaj pa vem, da so prazne tvoje besede, da je ljubezen prazna kakor pena na vodi. Kdo bi verjel tebi, kdo bi se zanašal na tvoje obljube?“

„Pa sem vendar tako slišal, kakor bi bil kdo stopil na vejo in da bi se bila prelomila, — tako gotovo, kakor gotovo je Alah edini bog, Mohamed pa njegov prerok“ — djal je Ahmed résno; — „pa ker ti tako hočeš, verjamem, da je solnce temno, noč jasnejša nego solnce. Povedi, in jaz ti bodem verjel; zakaj, vem, kako me ljubiš; tudi jaz ljubim tebe, — tako, da bi storil za te vse, če je še tako nemogoče kaj.“

„Ne, ne Ahmed!“ — seglo mu je dekle v besedo in délo roke na rame — „jaz ne tirjam nič tacega, kar je nemogoče.“

„Ha, zvezda moja!“ — šepetá Ahmet; neizrečena blagost ga obhaja, in ustnice se mu tresejo.

„Prisezi!“ — reklo mu je dekle in še bolj pritisnilo se k njemu — „prisezi pri svojem alkoranu, da izpolniš to, kar bi jaz rada, pa ti bodem poslušna.“

„Prisezam pri alkoranu“ — djal je Ahmed — „prisezam pri svoji ljubezni; večno naj bode raj zaprt moji duši, če ne izpolnim svoje obljube, tvoje volje, ti solnce moje blagosti!“

„Ti si ljubljenec pašev“ — začela je mladenka važno, toda lehotno — „ti lahko storiš, za kar bi kdo

krat potrdila, da namreč ravno v nježnih letih se pri-
mejo nas nauki tako zeló, da še v pozni starosti ne
izginejo. Da bi pač starše večidel sprideni na sedanja
mladost prepričala, da je napčna odreja v prvih
letih tega kriva. Človek je ko poslopje: da je po-
slopje trdno, treba mu je trdne podlage in močnega
temeljna; ako nima tega, ne bode dolgo stalo. Ravno
tako se mora otroku precej, ko se jame pamet raz-
vijati, v srce temelj kreposti in trdnega, poštenega
značaja položiti. Kaj težko ali pa nikoli več se ne dá
storiti to, kar se je v tej reči zamudilo v mladosti.

Odreja je ko lestva; ako ni spodnjih klinov, za-
stonj segaš po gornjih. Peščenikar.

Stare pripovedke slovenske.

Nabral na Dolenskem Fr. Peterlin.

Rojenice.

Ko se človek rodi — pravijo pripovedke staro-
davne — sedijo za mizo rojenice, ki sodijo, kaj bode
počel v življenji svojem, ali bode srečen ali ne, kaj bode
važnega dovršil v življenji, kake smrti bode umrl itd.
Pravijo, da so jih v starih časih ljudje vidili kot tri
bele žene sedeti za mizo, ki so glasno pripovedovale
vsem pričujočim, kaj bode z novorojenim človekom se
godilo na svetu. V tistem času je toraj vsak vedil,
kaj ima čez-nj priti; bili so po takem nekteri stariši
svojih otrok zeló veseli, nekteri, se vé da, pa zeló ža-
lostni; kajti naprej so vedili, kaj se bo z njimi hudega
ali dobrega zgodilo. Zategadel sedaj le nevidno pri-
dejo k rojstvu in se vsedejo za mizo, da bi ne bili
starši nesrečnih otrok prežalostni in starši srečnih pre-
veseli. Zato pravijo, je dobro kruha na mizo djati tak
čas, da rojenice pri kruhu sedé in boljšo srečo nago-
voré. *) Preprosti narod tudi trdi ali prav za prav le
s pravlicami dokazuje, da sreča, ki jo rojenice nago-
voré, nikakor ne zapusti človeka.

Pravijo, da so sv. Matija rojenice nagovorile, naj
bi očeta in mater ubil. Mati njegova je bila žalostna,
in vselej se je zjokala, kadar mu je kruha dajala. Ne-
kega dne jo Matija praša, zakaj da se joče, kadar
njemu kruha daje. Mati mu odgovori: „O kaj bi se
ne, dragi sinček! ko se spomnim, da tistemu kruh
lomim, ki me bo ubil.“ „Kaj jaz bi vas ubil?“ —
zavrne Matija. „Da, sinek moj! taka je; o tvojem
rojstvu so že rojenice povedale, da boš mene in očeta
ubil. In kar rojenice namenijo, temu se nihče ne more
ustavljati“ — odgovori mati. „Tega pa le nočem!“ —
reče blagi Matija — „rajši grem križem svetá, kot da
bi svoje starše umoriti imel.“ Res je šel Matija v
daljno deželo in nihče domačih ni vedil, kam. Srečen
je bil v daljni deželi, vse ga je rado imelo in spošto-
valo; zeló je obogatil, in ker je bil tudi lepe postave,
je dobil hčer nekega grofa za ženo in grad za doto.
Dolgo je živel s svojo mlado ženo v sreči in miru.
Enega dne se podá na lov; gospó in več druge dru-
žine pa domá pustí. Ko prvič lov zastavijo, vjemó na-
mesti zajcev tri mlade fantičke. Otroci govoré: „Kaj
pa vi grajščak tū delate? pri vaši ženi domá so pa
drugi!“ Matija se nasmeja ter reče: „Poberite se spred
mene, paglavci! Kaj vi o teh rečeh veste.“ — Drugič
lov nastavijo, in vjamejo tri mladenče, ki pravijo:
„Grajščak, kaj vi tukaj delate? domá pri vaši gospej
so pa drugi!“ Matija reče: „E, mladost je norost; kdo
bode norcem verjel.“ Tretjič lov nastavijo, pa vjamejo
tri može. Stari možje tako govoré: „Kaj se mudite vi

na lovu, v vaši hiši so pa pri vaši ženi drugi!“ „Starim
ljudém vera gré“ — si misli Matija in gré domú.
Ko domú pride, pa hajd! naravnost v spavnico. Ko
vanjo stopi, zagleda na postelji dva; vès togoten po-
pade meč ter odseka obema glave, pa še ne pogleda
ne, čigave so. To storivši, vès preplašen zapusti sobo,
in že ga peče doprineseno hudodelstvo. Na pragu ga
sreča žena njegova, ki mu reče: „Pa ravno danes te
ni toliko časa domú. Kaj neki si tako dolgo delal na
lovu? Jaz pa domá sama gostijo pripravljam, kajti tvoj
oče in mati sta prišla; trudna od pota sem ju djala
na najino posteljo spat.“ „Oj mene!“ — zaklikne Ma-
tija — „obedvema sem glave odsekal.“ — Mati in oče
sta namreč skrbela, kako se godí njenemu sinu. Po-
praševala sta dolgo in naposled zvedila, kje da je in
kako se mu godí. Radovala sta se, svojega sina sreč-
nega viditi; — a ravno to je dalo priložnost k spol-
njenju rojeničine obljube.

Matijata je vest neizrečeno pekla; sklenil je poko-
riti se za svoj greh; al menil je, da ni več pokore
za-nj, kajti hudoba, ki je popred lagala v otrocih,
mladenčih in starih vidno, mu zdaj nevidno na srce
govori. Ker je bil pa blazega srca, ker je do ubijanja
vedno le dobre dela opravljal in še umora se je le v
naglosti udeležil, se je Bog usmiljeno na-nj ozrl. Za-
sliši enega dne glas: „Matija! zidaj rimski most, da
boš greha prost!“ On sluša ta glas, ter prične zidati.
Al kar podnevi sezida, mu hudoba ponoči podere. Delj
časa dela tako — in že je mislil obupati, pa zopet za-
sliši glas, ki mu vleva, naj obljubi hudobi tri prve
romarje, ki bojo šli po mostu. On stori tako, in zi-
danje je šlo spešno od rok, al muči ga misel, kakošne
romarje mu bo dal. Zopet ga potolaži glas, ki mu
velí: „Ko bo sezidan most, potoči tri kugeljce po njem
in zaženi za njimi tri peske opravljene, s torbicami
na vratu ter s privezanimi palčicami — in to bodo ro-
marji. Ko je most sezidan, stori Matija res tako. A
hudoba se razjezi in pol mosta odvalí, ki ga potem
niso nikoli mogli dozidati. — Pravijo tudi, da ima
sv. Matija na podobi zato „žatlako“ namalano, ker je
ž njo očetu in materi glave odsekal.

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

4. Glavne ceste in večje mesta s posebnim ozirom na slo- venski narod.

(Dalje.)

Druga taka cesta iz Ruščuka vodi proti Šumli,
ter tedaj prehaja na turško zemljo, dasiravno kakor
smo že gori rekli, mnogi učeni pravijo, da tudi tukaj
turški narod ni tako nepomešan, ampak da so Bolgari
in Turki zmešani kakor med Balkanom in egejskim
morjem.

Sèm spadajo mesta Ruščuk, Silistrija, Šumla,
Varna; posebno važni ste Šumla in Varna.

Šumla je severni ključ do Carigrada. Kdor ima
v rokah Šumlo, pot mu je odprta v glavno mesto; lega
ji je prekrasna pa tudi hudo močna; v gradu je do
trideset Turkov, v varošu (zunanje mesto) čez šest tisoč
Bolgarov. . . . Šumla je glavno vojniško mesto turške
države, od nje namreč se v vsa važnejša mesta kakor od
zvezde iztekajo ceste; v tem kraji so že turški topovi
in puške pokončali dokaj Rusov, posebno pa 1794. leta.
Vendar so njene baterije in druge redute tako na ši-
roko osnovane, da mesto za svojo obrano potrebuje do
50.000 vojakov.

Varna, osemnajst milj deleč od Šumle, na nobe-
nem hribu nima hudega soseda, s kterega bi se v njo

*) Po nekterih krajih na Dolenskem imajo še to navado, kruh
na mizo devati ob porodu, in trdno se držijo tega.

dalo streljati, tedaj bi, kar se tega tiče, še bolj bila trdnjava, kakor Šumla. Vendar, odkar je po Rusih leta 1829 bila uničena, ni se več popravil kvar (poškodovanje) na zidih; tudi lega ni tako važna, ker iz Varne vendar še ni sloboden prelaz čez Balkan, ker cesta se steka z uno iz Šumle; al Varna je zavoljo tega tolike važnosti, ker odtod prihaja za Bolgare blago pomorsko; tudi je v luko prestop zmiraj varen in lahek. Med mornarji in tesarji pri ladijah vidiš skoro same Bolgare, o katerih pravijo, da so pridni in hrabri mornarji. — Čisto bolgarska luka Burgas manje je veljave, ker od nje Bolgarom ni najbližji in najlahkejši pristop.

5. Preteklost Bolgarije in Bolgarov.

Ni še do jasnega razvito vprašanje, kdo so bili stari stanovniki balkanskih krajev; v zapadnem delu — mislijo učeni — naseljeni so bili Albanezi ali Skipetari; kdo v iztočnem delu, se ne vé kaj pravega. Kraj dolnje Donave pa so od nekdaj stanovali Slaveni; neke so si drugi narodi kakor Kelti in nekteri trački narodi in tudi rimske legije pod peto spravile, neke pa porinile bolj na sever. Bolji časi samostojnosti prišli so jim po Hunih in posebno po Atilu, ki jih je osvobodil in spodbudil na politiško delovanje; vsled tega si leta 449 po Kr. rojstvu podvržejo Dalmacijo.

Iz njihovega roda bil je rimski cesar Justinian (nekteri pravijo, da se je rodil blizu Skoplje, nekteri pa, da v Vedrijani, kjer sedaj stoji Kjudenstil na Strumi) in poveljnik Veličar (Belizar), Dobrogost in Vsegrad.

Menda že za Atilo so Slovani začeli v malih vojskah ali čoporih širiti se po Srbii in podonavski Bolgarii; občine ali vasi demokratiške med seboj niso bile v nobeni zvezi. Leta 551. zavzamejo si zopet Dalmacijo ter tam prezimijo. Tako so se Slaveni v teh krajih vtrdili, da je Carigrad leta 581. proti njim na pomoč poklical Obre (Avare), ter vendar ostanejo gospodarji domači vse do Ohrida, čeravno so jih Grki stekli 583. leta.

V samih demokratiških občinah živé večkrat so Slaveni podlegli Grkom; leta 671. pa od Dona pod Asparuhom divji Bolgari pridejo v Dobručo in pridobivši Grke, precej lahko se razlijejo v podonavski današnji Bolgarii in le po času v politiškem zmislu se Slaveni zrastejo v en narod, posebno po duhu krščanstva prejeli so tudi duševno omiko slavensko. In ker so le po malem in pozno svojo moč raztegnili čez Balkan ter tudi pozneje niso drugi tatarski narodi tako lahko se naseljevali po Tracii in Macedonii (na Marici, Strumi in na Vardaru), menda so južni Slaveni (danešnji južni Bolgari) bolj čisti ostali od bolgarskih in drugih tatarizmov.

Bolgarski kralj Krum Grke večkrat zmlati ter od Karpatov do Zagorja (Zagore) vlada z močno desnico in prvi pomisli, kako bi sedež svoj prenesel v sam Carigrad. Njegovi nasledniki žalibog niso zmiraj šli po tej poti, ampak so žalili Srbe, hoté si jih podvreči.

Druga polovica 9. stoletja je Bolgarom s krščanstvom prinesla najlepši cvet, — zlato dôbo. Metod učil je krščansko vero v bojih se Srbi in Grci nesrečnega Borisa ali Bogorisa, ter je v njem podučeval tudi bolgarski narod. Da se pokrsti, carigradski car Mihael pošlje nekega škofa, in ko se en del naroda popunta zavoljo krščanstva, premaga jih Boris, in nadvladan vés bolgarski narod dá se pokrstiti.

Leta 863. Metod in njegov brat Ciril pozvana gresta k Svatopolku, da veliki moravski narod začneta z domačo, slovansko besedo učiti krščanskega nauka; med tem Boris hoté se odtrgati od patrijarha carigradskega,

prosi papeža za poseben patrijarhat in rimske duhovne; ti pridejo ter vpeljajo rimski obred, patrijarha in nadškofa pa ni dobila Bolgarija. Za kratko se po konciliju, seshem leta 869. v cerkve zopet vpelja jezik slavenski.

To se najjasneje vidi iz tega, da so Bolgari leta 885. Gorazdo, sv. Klimenta in druge Metodove in Cirilove učence prijazno sprejeli v svojo zemljo, ko so iz Velike Moravske po spletkarijah solnograških privrženikov latinskega obreda in jezika v cerkvi bili izgnani iz te dežele. Ti možje kakor tudi eparh Johannes, škof Konstantin, Gregor in mnih Hrabr so pod okriljem in s pomočjo kralja Simeona konec 9. in na početku 10. stoletja zbudili lep cvet duševne omike; razun cerkvenih spisov izvirnih in prestavljenih izdelovali so omikanci razne samostojne dela o bogoslovju in posvetnih znanostih, o modroslovju, govorništvu, zgodovini in predmetih iz zunanje narave. Sam Simeon je iz dela sv. Ivana Zlatoustega napravil kratek posnetek, kateri se je pri Bolgarih in tudi pri Rusih silno dopadal. Da so se cerkvene knjige s posebno marljivostjo izdelovale, to se samo po sebi razumeva, „dosti je napomeniti, da so skoro vsi prevodi cerkvenih knjig in preveliko število spisov od sv. očakov, kateri so se v sledečih stoletjih zmiraj prepisovali ter služili duševnim potrebam bolgarskega, srbskega in staroruskega naroda, iz bolgarske zemlje in to od poslednjega časa Borisove vlade, in od časa njegovega sina Simeona.“ (*Hilferding „Gesch. der Serben und Bulgaren“ nemški prevod 1856.*) To je najlepša dôba bolgarskega duha. Tako je ta vladar največi med ovenčanimi glavarji bolgarskimi spoznal, da je pozvan za vodja pa tudi za omikovavca svojega naroda; tako je omiko častil on, ki je carom nalagal mir ter v zunanjem življenji velikolepje bizantinskih carjev daleč znal prekositi; marljivo obdelovanje nauk vcepljenih po sv. Cirilu in Metodu, in da je mladi narod hrepenel za duševnim delovanjem, in sam izgled „knjigoljubečega cara“, vse to se je ob enem steklo v Bolgarii ter narod povzdignilo do največe njegove omike. (*Hilferding str. 91.*) To je zraven prevodov napravljenih po veliki Moravski zlata dôba staroslovenskega jezika. (Dal. prih.)

Deželni zbori.

Deželni zbor v Ljubljani.

V 19. seji (13. aprila) je bilo na vrsti poročilo, kaj se je storilo za to, da bi dežela kranjska dobila povračilo za tisto premoženje, ki ga je nekdaj vlada na-se spravila. Poročevalec dr. Zupan pripoveduje, da je zdaj premalo časa do konca letošnjih sej, da bi se moglo natanko presoditi to delo, ki še neprepisano leži v pisarnici deželnega računstva, in ki pripoveduje, kako se je v dôbi celih 37 let godilo s to rečjo; — torej poročevalec svetuje, naj zbornica za zdaj samo zvé, kako so te reči. Nasvèt je obveljal. — Za tem pride na vrsto poročilo o tem, kako bi dežela dolg plačala denarnici zemljišne odveze. Poročevalec dr. Zupan je rekel, da deželnemu zboru ni dovoljeno, da bi se zaradi tega naredilo loterijsko posojilo, kakor je lani svetovala zbornica, da je pa presvitli cesar vendar naročil državnemu ministru, naj zvé od deželnega odbora, kako bi se te reči najlaže dale spraviti v red kar bode največ mogoče brez novih davkov. Po razkazovanji deželnega računstva bode naša dežela konci 1865. leta gori omenjeni denarnici zemljišne odveze dolžna 6 milijonov in 620.000 gold., kateri se imajo od 1866. leta v 30 letih, torej do 1895. leta plačati. Vsako leto se bode tedaj na tem dolgu z drugimi stroški vred

Slovenske starine.

O Belinu,

**bog starih slovenskih Karnov in Norencev
in njegovih simbolih: bokalu, čaši, kotlu, kostkah
in kavalkih.**

Spisal Davorin Terstenjak.

Na spomenikih starega Norika in zapadne Panonije nahajamo večkrat možke podobščine v plesajoči štatvi*), ktere v levi roci držijo bokal.¹⁾ Včasih namesti bokala imajo v desnici ročko (Kanne, Handkrug), v levici pa čašici (Schale) podobno posodvico²⁾; bolje pogosto pa zadenemo na možke podobščine, ktere v rokah držijo lončeno kotliču podobno posodvico³⁾, brez vseh drugih atributov, včasih pa še v roki vinjak, ali pa bodež.⁴⁾

Knabel in drugi njegovi privrženi so te podobščine po svoji znani šegi razlagali: „ein Sklave mit einem Wassergefäß“ itd., kakor da bi bili Rimljani tako ljubeznjivi do svojih robov bili in bi jim bili obilnih spomenikov postavljali.

Ker te podobščine ravno tam nahajamo, kjer so drugi spomeniki s solnčnimi simboli, postavimo, krilat ribo-konj, krilat mladeneč, v žveglo piskajoč mladeneč, kjer nahajamo solnčnega boga s surovima rogoma, grozdom v roci⁵⁾ itd., tedaj tudi bokal, kotel, čaša morajo spadati v častje solnčnega božanstva.

Predno govorimo o simboličnem pomenu teh posod, pretresimo najprej njih poznamovanja.

Bokal je iz poculum; italijansko bicchiere, staro-visokonemški bacar, novonemški becher, iz kterelega slovenski pehar. Jakob Grimm⁶⁾ piše: „Alle Völker scheinen ihre Trinkgefäße, wofür ihnen genug heimische Namen zustanden, gern mit fremden benannt zu haben, die sich auch durch Geschenke und Handel sehr leicht verbreiteten.“

Gotiško poznamovanje je bilo: stikls, rog, Horn, od tod litevski stiklas, slov. st'klo, staklo, steklo, steklenica, Glas.

Kupa, kupica je iz latinskega: cupa; — čaša, Becher, Trinkglas in Schale = sanski: čašaka cerkvenoslov. kanpona, konpona = sanski kâpalani, Schale. V cerkveno-slovenščini še najdemo: šmur, τρυβλίον, catinus, Schüssel, Becher. Za slov. kozarec etimologije ne vem; hrv. (tudi slovenski): kozica, ein irdener Dreifuss.

Kaj simbolizujejo vse te posode v mitologijah starih narodov?

Ker pehar in čoln*) sta si v stroji nekoliko podobna, in ker so našli bokale, ki so precej ladii podobni bili, so tedaj bokal primerjali z ladijo solnčnega boga, in znana je grška basen, da se je solnčni bog Herakles v bokalu na otok Erytheia (rudeči otok, kjer solnce zahaja) peljal.⁷⁾

V Italii so našli več takošnih Heraklovih kozarcev; na neki okrogli ploši je obražen Herakles sedé v bokalu, na rami nosé kij, v levici pa lok, na bokalu so obraženi trije kebri in pa riba; kebri simboli luči in rojenja, riba simbol vode, mokrote, ktera združena s toploto rodovitnost pospešuje.¹⁾

Po učenem Creuzeru²⁾ je bokal simbol firma-menta — nebeške sphaere.

Kupice in čašice tudi nahajamo na Samotraki, in Uschold³⁾ piše, da so te posode bile simboli solnčnega peharja, na katerem se solnčni bog, kadar je zvečer svojo vožnjo dokončal, sopet v daljni iztok nazaj pelja.

Grški pesniki Heraklevo**) vozilo (Fahrzeug) imenujejo sedaj: bokal, δέπας, drugokrat: čašo — φιάλη, tudi: λέβης — kotel.⁴⁾

Tudi solnčni bog Helios ima bokal in čašico za atribut.⁵⁾ (Dal. prih.)

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

5. Preteklost Bolgarije in Bolgarov.

(Dalje.)

Simeon, ki je vladal od 888. do 927. leta, gledal je, da z mečem bolgarskim trgovcem pot odpre v Carigrad; za tega voljo car Leon na pomoč pokliče Madžare, ki prevladavši Simeonovo vojsko hudo razsajajo po bolgarski zemlji. Ko se Simeon oddahne, požene se za njimi ter se leta 890. maščuje in vjetnike bolgarske Madžarom odtrga. Dve leti potem pozove Arnulf, korški vojvoda, Madžare iz Bukovine zoper panonske Slované ter so se uni divjaki po smrti Svatopolkovi vkorenili, da so že domače slavenstvo zadušili celó do kraja. Tako so bolgarski vladarji zgubili svojo moč nad kraji ležečimi v Potisju (to je na Tisi = Theiss). Od tega časa je Simeonu in Bolgarom pretesno bilo med Madžari in Grki, ter se je veliko trudil, kako bi v roke svoje dobil Carigrad; zraven pa je brez potrebe razžalil Srbe hoté si njihovo zemljo podvreči. Neopazivši proti Grkom nič stalnega, umrl je leta 927.

Al duh, ki ga vidimo v Bolgarii, ni bil od samega naroda, ampak le v osebi Simeonovi; kajti po njegovi smrti vsega tega ni nič več viditi; ne za enega pisavca ne vé se iz časa naslednika mu Petra Simeonovića, kateri vzame bizantinskega cara hčer ter tesno se držeči grške politike, razžali en del bolgarskega naroda; tem nezadovoljnikom pa je glava Šišman Mokroša. Namesti duševnega in političkega delovanja narod se je zgrčil v samega sebe; sv. Ivan Rilski čudotvorec nam je živ primer samega naroda; kloster, ki ga je prečudni ta samotarec (puščavnik) osnoval na Rilu, stoji še danes kot nepremakljiva stena pravoslavja in slavenskega duha v Bolgarii, ter še sedaj, ko že čez 900 let stoji, neprenehoma stoji na čelu nove ustajajoče omike. Duh bolgarskega naroda unega časa najbolje se prikazuje v molčanju in samotovanju tega moža; da je narod začel padati od prejšnje energije in delavnosti, vidi se tudi po razširjevanju manihejskega krivoverstva, ki so ga posebno Armenci, leta 752. iz Armenije presajeni v Tra-

¹⁾ Creuzer „Symb. II. Taf. VI. fig. 33. primeri: Gerhard „Griech. Myth.“ §. 920. in 972. dalje pri Prellerju I. 396 razlago σκύφιος.

²⁾ Creuzer „Symb.“ II. 634.

³⁾ Uschold „Vorhalle“ I, 23. 29.

⁴⁾ Mannhardt (Germ. Myth. 37) piše: Wenn Heracles in einem vom Apollon entliehenen Goldbecher mit den Rindern des Geryon über das Meer fährt, so ist darunter der Sonnenball zu verstehen.

⁵⁾ Preller „Griech. Myth.“ II, 146.

⁶⁾ Athaen. XI. 470. B.

*) Plesajoče vidimo tudi solnčne božanstva v indijskih pagodah.

¹⁾ Muchar „Gesch. der Steierm.“ Abbild. Tafel VI. fig. 2. 3.

²⁾ Muchar l. c. fig. 4.

³⁾ Muchar l. c. Taf. VIII. fig. 2.

⁴⁾ Muchar l. c. Taf. XV. fig. 33.

⁵⁾ Muchar l. c. Taf. VI. fig. 10. I. fig. 11. 2.

⁶⁾ J. Grimm „Deutsch. Wörterb.“ 1213.

⁷⁾ Schwenk „Sinnbilder der alt. Völk.“ str. 38.

**) Zato sansk. čaru, kotel, pehar, nemšk. Kiel, slov. čoln, čolnaka, štajersko-nemški Schinakel. Na nekem sekovskem kamnu (Muchar l. c. Taf. XVI. fig. 44) vidiš solnčnega boga z bodežem, sulico z desno roko trak (oblak) držečega, zraven njega pa čoln — ladjo, ktera ima ravno takošno podobo, kakor kranjske ladje na Savi.

cijo (to je Zagorje in vshodni del Macedonije), kakor tudi posamezni duhovniki, pridši za Borisa iz Azije, razširjevali ter je v Bogomilu najdlje največega zastopnika. Bogomil je živel za kralja Petra in krivoverstvo pavlikansko najbolj in najtrdneje se je skrivalo v bolgarskih bregovih zemljah, do katerih Peter ni imel prave moči.

V ti slabosti Bolgari niso se mogli upreti Grkom, katerim je Peter bil sluga, in Madžarom, ki so čez Balkan pridrli do grških krajev, in tudi ne Igoru, kijevskemu knezu, kateri je l. 941 prvi bil, ki je začel Rusom pot kazati v Carigrad ter da jim brez Bosfora ni velike prihodnosti; pri ti priložnosti so Pečenegi, ki so prišli z Igorom vred, Bolgarijo vso do Balkana hudo opleni. Enaka se je godila, ko je Igorov sin Svetoslav, našuntan po Nikeforu Forku, caru bizantinskem leta 967 pri Derstru (Silistrii) vojsko bolgarsko lahko premagal, menda ker se je Šišmanova stranka od pada Petrovega nadjala boljih časov. In ko leta 969. Svetoslav stoji pred Carigradom ter hoté Grke izgnati iz Evrope preveč zahteva odkupa, po izgubljenem praznem času pri Drenopolji ni zvladal in leta 971 pri Derstru od Grkov zmagan pod pogoji odide v Kijev. Cimiski, car bizantinski, pa v triumfu Bogu v cerkvi sv. Sofije pred noge položi najlepši del bolgarskega plena — prekrasno krono bolgarskih kraljev in carov.

Svetoslav, ki je na Ruskem poslednji vladar misleči s svojo „družino“ le na plen in slepo vojskovanje, bil je zunanji vzrok, da je politiška in duševna dōba naslednikov Asparuhovih nehala, ter da je nesrečna zemlja Grkom padla v roke — prepiru in borbi tatarskega in slavenskega duha bil je konec. Iz vsega vidimo, da se je zmes raznih teh dveh elementov kazala tudi v nestalnem razvitku naroda; koj za Asparuhom narod zmaga v Carigradu; 50 let pozneje skoro pade v grške roke in med seboj se koljejo državljani. O koncu 8. stoletja hitro se vzdigne ter Carigrad pred njim trepeče, ki se širi od gornjih Karpatov do egejskega morja; al koj spet pade, ter se za Borisa in Simeona vzdigne do vsele višave, al za Petra zopet telebi na enkrat — glej protivne prvine, ki se bijejo kot vetrovi na hudem morji in ladja — utone.

Med tem se najpred zapadni njihovi sosedje Hrvatje in za njimi Srbi razvijajo do neke samostojnosti.

Po smrti Cimiskega en del se naroda popunta posebno okoli Trnova ter se osvobodi grškega hlapčevanja; al ker bi se mesta in trdnjave podunajske težko bile otele Grkom, Samuil Šišmanović sedež si leta 981. napravi v Ohridi; grozni bizantinski car Vasilij Bolgarobijec po dolgem bojevanju zopet si Bolgarijo podvrže; to je uni Vasilij, kateri je v tem bojevanju 15.000 vjetih Bolgarov dal oslepiti ter vsaki družini pridá enookega vodja, naj sirote vodi k njihovemu kralju Samuelu.

(Dal. prih.)

Kratkočasno berilo.

Harač.

Zgodovinsko-romantičen obraz.

Česki spisal Prokop Chocholoušek. Poslovenil Podgoričan.

(Dalje.)

„Hvalo tebi, Bogdan Radonić, hvalo tudi vam junaci v domovininem imenu za vašo radovoljnost. Zberi mi vojvode in glavarje na dvoru, zato da vidim, kako sprejmejo moje besede?“

„Gledi gospod!“ — pokazal je Djuro na svojo sestro — „dekle je slišalo naše pogovore, ali smé tudi med glavarje?“

„Naj le pride. Obnašala se je prav moški; izmed tisuč bi jej bil le eden kos“ — djal je vladika — „naj sliši tudi moške posvetovanja.“

Heleni se je neprijazen smeh zazibal okoli ust, ko je to vprašal brat. Spokojno je pokimala z glavo, ko je vladika tako govoril; britka srčnost ji je oblila obličje.

Vojvodje in glavarji so že na samostanskem dvoru. Vladika je šel in pokazal se najprej ljudstvu. Ljudstvo je bilo dozdej glasno; zdaj pa je hipoma utihnilo, da je bilo kakor mrtvo — vse tiho. Vsi so poklekli ter pobožno trkali na prsi, ko je vladika razprostrl roke, da je blagoslovil klečeče. Še le, ko je sveti oče odšel, potlej se je začel zopet prejšnji veseli nemir. Iz tisuč grl je donelo: „Živio svetli vladika Danilo Petrović! Živio solnce naše! Živio sveti oče, živio, živio!“

Vladika je ljudstvo zapustivši šel med vojvode in glavarje, kateri niso bili nič menj veseli in navdušeni nego ljudstvo pred samostanom. Marsikteremu sivobra demu starčku so od velike radosti solze vdrle se po ovénelih licih izpod sivih obrvi, ko so zagledali svojega vladika — prej resno otožnega, zdaj pa tako mirnega obličja — prostega; ko so vidili, da mu nič ne dé skadarska ječa. Neznansko veselje jih je obhajalo, ko je pozdravljal na vseh straneh vojvode in glavarje: tū že stare ruvače, katerim so se poznali na obrazih jataganje iz množnih turških bitek, tam srčne junake — mlade sokole, kateri so še le nekolikokrat bili poskusili se, kako da znajo letati.

Tudi vladika je bil navdušen. Goreče je govoril, toda ne o svojih nadlogah v ječah, ampak o domovini, o sveti veri: kaka krivica se je zgodila Črnogorcem pred davnimi časi, ko je odpadnik in izdajnik Soliman Bušatli razdružil Črnogorce in vzel jim trdnjavi, kateri ste v tuji oblasti in moči — kljub vsej črnogorski hrabrosti. Vera od tega časa zmirom huje peša in umira junaška slava. Turek da zametuje sv. križ in pljuje črnogorski hrabrosti v obraz, pobira harač. „Če bode to tako naprej“ — djal je — „kmali bode sv. križ v blatu, kmali izgine naša sv. pravoslavna vera; črnogorski narod je že zdaj le na pol kristijansk. Ne dolgo — pa bode sužen, kmali bode Turek teptal po njem, ter poteptal ga i utopil vso njegovo slavno minulost!“

„Sto vragov, to se ne smé zgoditi!“ — vskriknil je razsrden Djuro Martinović, in za njim vsi, kolikor jih je bilo mlajših: „Kakor gotovo je Bog v nebesih, tako gotovo se ne zgodi to, ne, ne!“

Starejši pa so resno majali z glavami. Ognjeni srd jim je švigal iz oči. Delali so pesti, škripali z zobmi; zakaj — grizlo jih je to, ako jim res mrkne slava, ki so si jo priborili v toliko slavnih bitkah. Pa so vendar molčali; nobeden ni nič rekel, ker so bili že navajeni vsakoršnih grenkost v taci zadevah; pa tudi zato ne, ker se jim v srcih slavnejša bodočnost ni bila unela tako, kakor mlajšim.

Pa kdo bi zato mislil ali djal, da niso ljubili svoje domovine, svoje vere? Sej so se tudi bojevali za obé; le to je bilo, da jim ni moglo v glavo, kako bi mogla tako naenkrat napočiti ta slavnejša bodočnost. Zatorej so molčali pa mislili in pogledavali vladika.

„Bratje!“ — oglasil se je vladika — „ogelj pa voda si nista prijazna, noč ne more biti tam, kjer solnce sije. Kaj hočete raje: ali da noč za zmirom ogrne naše gore, ali da solnce — slava in naša prostost prežene to na pol tēmoto, v kateri smo zdaj? Na pol tēmota ne more večno trajati, mora se umakniti ali popolni noči ali pa dnevu. Kaj bi raje: da se Turek šopiri in gospodari po naših gorah, ali da sv. križ vlada; kaj bi raje, le izvolite! ne smemo več dolgo časa premišlje-

Bokal v častji slovanskih solnčnih božanstev je izpričan, je li pa tudi kostke in kavalke? Da! — Helmold¹⁾ in Sakso Grammatik pišeta, da so duhovni Svetovitovi metali v krilo lesene kosčke, kateri so na eni strani bili beli, na eni črni. Ako je pri metanju padla bela stran, bilo je to znamenje sreče, ako pa črna, nesreče.

Tudi Thietmar piše: „ministri Slavorum sortibus emissis rerum dubiarum certitudine perquirunt.“

Prerokovavne kavalke (Loosstäbe) lahko tudi vidiš na sv. martinskem (na Pahorji) spomeniku, kjer je solnčni bog obražen z lôkom (kterega tudi Svetovit ima za atribut), in s sokolovima perotima.²⁾ Sokola najdeš zopet na darivni skledi med retranskimi spomeniki z napisom: Radegast tič.*)

Karnsko norenski Belin je toraj enak severno-slov. Belu, Belbogu, Radegostu, Svetovitu, Zvaigzdi su itd. (Dal. prih.)

Zemljo- in narodopisne stvari.

Bolgarska in Bolgari.

5. Preteklost Bolgarije in Bolgarov.

(Dalje.)

II. a) Grki so iz početka z Bolgari ravnali še precej človeški, al že za Mihajla Paflagonskega (1034—41) začeli so njih grozno pritiskati, ter je Bolgarska zmiraj bila mesto puntarjev in nezadovoljnikov; tako se iz Sicilije priklati Maniak 1043; tako je srbski kralj Mihajl boljare v Prizren pozval na pogovor, kjer so njegovega sina Petra Vodina vzeli za kneza; al Grki ga zmagajo. V ravno ta čas se na svojo prošnjo po bolgarskih krajih posebno okoli Sofije in Niša smejo naseliti Pečenci (Pečenezi) tatarskega plemena; s Komani vred pogostoma se popuntajo ter jih bizantinski car Janez (1118—43) razkropljene naseli po bizantinskih deželah.

b) Ko car Izak Angelos (1185—95) strašno visoko dačo stavi na bolgarske ovce, vès se narod popunta; na čelo stopita dva Rumuna Peter in Ašen in Bolgarom izkrešeta svobodo; in ko 1196 nekdo umori oba brata, tretji brat Jan ali Kalijan še bolj Bolgarsko okrepi in lukavo (zvito) od papeža izposluje bolgarskega nadškofa v Trnovu. — Od vladarjev rumunskega plemena posebno je modro ravnal Janez Ašenović (to je, sin Ašenov), v zvezo stopivši z Andrejem II., madžarskim kraljem in z bizantinskim carom, ter si človeški postopaje sè zmaganci grškimi ljubezen pridobi grškega naroda. Bolgarska država bila je tako razširjena, kakor za Simeona in slovenski se duh, prišedši iz Srbije prebudil do novega lepega cveta ter rumunske vladarje kakor nekdanj bolgarskotatarske premenil v Slavene. Nadškofa trnovskega postavi za samostalnega patrijarha ter na veliko nesrečo umrje leta 1241.; ker bolgarski narod tako je malo imel živahnosti in žilavosti, da je koj odpadlo Zagorje in Macedonija ter so se tujci z domačimi trgali za bolgarsko prestolje. Najčudnejša prikazen je Kordokubas, rumunski kravar, kateri oblečen kakor puščavnik obletuje po Bolgarskem ter povsod

pripoveduje, kako se spé pogovarja sè svetniki, ter da je izvoljen, da osvobodi bolgarski narod. Svet hrupi pod njegovo zastavo ter koj zmlati Mongole, ki so privreli čez Dunaj, in ubivši bolgarskega cara Konstantina (sina srbskega kralja Vladislava), dá se leta 1278 s krono ovenčati v Trnovu. Še enkrat odpodí Mongole, al leta 1280 ga premaga in ubije Terteres po očetu Kumanjskega, po materi bolgarskega naroda.

Tako se vse menjajo vladarji; vendar se Bolgaska zmiraj bolj naslanja na sorodne Srbe; in ko je bizantinski car Kantakuzen Turke našuntal proti bolgarskemu in srbskemu narodu, silni Dušan, srbski car in Janez Aleksander, bolgarski vladar, umrta leta 1356, in za mladoletnih, nedoraslih naslednikov Turki Bolgare, leta 1371., Srbe 1389. zmagajo, tako da je vlada na balkanskem polotoku prešla na Turke.

III. Turki niso koj s početka cele težke roke položili na nesrečne Bolgare in Srbe, ampak le počasi. Najhujši bič za Slavene turške vidimo v spahijah; ko se je kak junak pokazal hrabrim in junaškim, dali so mu Turki kakšen kraj pod njegovo oblast, kakor v zahodnji Evropi vitezom in knezom; in to je še danes po Bolgarskem in po Bosni strašen bič za narod. V zadeve narodnosti in vere niso se Turki mešali iz svojega nagona, ampak le na šuntanje Grkov, posebno Fanariotov, to je, unih, kateri stanujejo na veči panogi blizu Carigrada, ker Grki so se zmiraj prilizovali Turkom, češ, da le oni so Turkom zvesti, Bolgari pa nezvesti. Zmiraj tako nagovarjaje so Selima II. (1566 do 1574) spravili do tega, da se je Bolgarom vzelo patrijarstvo v Trnovu, ter se je pri ti priložnosti postopalo strašno grdo; vse važneje može so pobili, škofom glave sekali, kneze povešali, cerkve nektore razdirali, nektore v mešte (turške cerkve) spremenili — in vse to na zahtevanje grškega patrijarha v Carigradu.

Leta 1767 pade poslednji zaslon bolgarskega duha, to je, ohridski nadškof Arseni III., solznih očes in trepetaje podpiše sam, da se na korist carigradskega patrijarha odrekuje svoji oblasti; vse bolje mesta, cerkve bolgarske napolnijo se z Grki, kateri namesto starega svetega jezika vpeljajo grški, v redke šole postavijo, se grški „didaskali“ (učitelji), kateri nesrečnemu narodu le pripovedujejo, da za njega ni napredka, omike in sreče, kot le v grškem jeziku.

Prvi pokusi novejšega časa, da se osvobodé, po takem prav naravno v zvezi stojé z grškimi punti, tudi na Srbih, ki se že od leta 1804 napenjajo, da se osvobodé na vseh krajih, vidiijo Bolgari svobodoljubnega duha.

Al narod se je še pred nekaj budil v hajduštvu. Od groznega zatiranja močnejši fantje in može iz doma begajo v šumo, to je, na Balkan, ter od tod se maščujejo nad Turkom, in posebno v najnovejših časih živé od tolovajstva; al to hajduštvo bilo je prvi začetek bolgarskega prepodjenja.

Pazvan Oglu, sin bosanskega hajduka Omera (ki so ga kot zastavnika vidinskega posekali Turki) leta 1792 okoli svojega dvora Krdža na balkanskih gorah, zbere mnogo posebno bolgarskih hajdukov, njim so se pridružili tudi mnogi janičari nezadovoljni z reformami turškimi. Ti volkovi gladni so se zvali Krdžali, ter so razsajali in na koncu osvojili Vidin in Srbijo; (v romantično pripoved Čajkovskega: Kirdschali, na nemški po Diezlu prevedeno, Stuttgart 1843); v ti zemlji so si janičari izbrali četiri dahije ali poglavarje, ter se odrekli Pazvanu; ta med tem od oslavljenih Turkov postavljen za paša v Vidinu ni hotel kaj vediti za bolgarski narod, kterega je turška vlada v sili šuntala proti Krdžalom; in ker so Bolgari na to v zvezo stopili s hajduki bolgarskimi, bili so Pazvanu trn v peti, ter

¹⁾ Helmold I, 53. Saxo Gramm. pri Schwenku Myth. der Slaw. 24.

²⁾ Muchar I. c. Tafel VII. fig XIV. 2. 3.

*) Sokola ima tudi retransko božanstvo Nimis ali Nimiš = Namoš, Weidengott, Apollon νόμιος. Nimis ima še napise: Rab = Rhbu, kakor se solnce velikokrat v Vedah imenuje: Rab = Lab, candidus, Elbe der lichte primeri imena slov. rečic Rabnica in Labnica, der lichte Fluss, dalje napis: Arkon, sansk. arka solnce slov. jarko, starokeltski: erchra, irski: earcam, solnce. Pis.

je tako narod brez zavesti narodne politike in brez narodnega vodja pal še na hujo lego, kot je popred bil v nji. Bolgarski hajduki potem prestopijo v šume srbske ter si tukaj za glavarja izberejo Črnega Jurja (Kardžordža), ki je dahije gonil iz Srbije.

(Dalje prihodnjič.)

Nedolžne pesmice.

Spisal France Zakrajšek.

Nekteri nameni.

Že marsikdo je rekel:
Poboljšal bom se pač,
Nemarnost bodem slekel
In bodem ves drugač.
Pa večidel od tega
Srce prav nič ne vé!
Le — volčja je prisega,
Namen brez djanja je!

Lipež.

Lipeža vsako dekle odpodí, zato pa se dère:
„Ženskam verjeti nikar; zvite lesice so vse?“
No, dekleta! ni zrel, da kosmati ga medved pozoblje?
Psuje ko trto lesjak, kateri ni mogel do nje!

Najeti kritikovavec.

Vedite, da kritikuje. — V stran! če ne, primaruha!
Strašna njegova je pest; Krtek ne mahne — zastonj.

Kratkočasno berilo.

Harač.

Zgodovinsko-romantičen obraz.

Česki spisal Prokop Chocholoušek. Poslovenil Podgoričan.

(Dalje.)

„Živio vladika Danilo Petrović!“ — zavriskala je mladež — „všeč jim je bil ta nasvèt; „živila sv. vera, živila slava junaška!“ Starejši glavarji pa so le molčali; nikakor jim ni moglo v glavo, kako bi se naenkrat dalo to, kar toliko let ni bilo mogoče vsej edinstvi, vsej hrabrosti ne: kako bi pregnali Turka iz varnega, trdnega zavetja: iz Rieke i Oboda? Ako pa še izpodletí? tem večja nesreča potlej za Črnogoro, potlej še le se do dobrega vgnjezdi nadloga, ktere bi se radi iznebili: vgnjezdi nevera, vgnjezdi sužnost. Ker sveti vladika unema za tak nevaren čin, kaj zato? vladika je svet mož, ki pa ne vé niti kaj je puška niti kaj je handžar, še menj pa, kaj je junaška bitka, kako se junakom izpreminja osoda. Ne, ne; to ni tako; to je predržno, vsaj za zdaj; morebiti poznejše, pa to se bode že vidilo še, kako bode, kaj dá Bog!“

Vladika je pazil na večino glavarjev, ki so molčali. Dobro je vedil, zakaj molčé. Globoka žalost se mu je razlila po obličji. Umolknil je, čez nekoliko časa pa zopet vzdignil glavo. Proroška srčnost se mu je žarila v očéh. „Vi ste že navajeni take mrtvaške tihote“ — izpregovoril je mirno — „vas že zdaj slepi prihodnji solnčni žar. Idite tedaj mirno z mojim blagoslovom; kar tiče mene, jaz pa ali kdaj pozdravim žar jasnega solnca, ali pa umrjem prej, noč me pa ne zajme, ne, ne!“

Te besede so prešinile starce: začelo se jim je srce nekoliko tajati, ali zakaj vladika zahteva tako očito nemogočnost? Oni, izkušeni vojaci, dobro vedó, kaj se dá storiti v boji; zakaj gredó stran, potrti sicer in s pobešenimi glavami, ali vendar gredó; morebiti zato, da bi prepričali svojega vladika, da je nemogoč ta nasvèt; nemara zato, da ga privedó zopet na pravo cesto, na pravo pot.

„Bogdan Radonić! Ti si že prej vedil to, da bode tako, že tam pred obodskimi skalami“ — oglašil se je Lazo Jurašković, kateri je bil še ostal z nekoliko vojevodami in glavarji — „vedil si, da bode tak marsikdo, ki je prej komaj čakal tiste prilike in povelja. To je res“ — kimal je — „od obljube do spolnitve je dolga cesta, zatorej ni čuda, ker je marsikdo že onemogel na nji; tem radostnejše pa je to s tacimi, ki so se namenili in odločili za kaj. Ha, svetli vladika, razvedri se, zmaga je zdaj še gotovejša.“

„Zakaj?“ — poprašal je vladika nujno — „kako bi vas eno pest samo doseglo to, kar se vsemu narodu nemogoče zdí?“

„Ali nas je malo ali veliko, vendar poskusiti moramo“ — oglašil se je gubernator — „vidili bodemo, kaj Bog dá, in sreča junaška, čeravno ne vem, zakaj bi nam bila zmaga gotovejša zdaj, nego, da vstane ves narod?“ — uprl je oči na Juraškovića.

„Zato, ker se zvé, da ni obveljal nasvèt svetlega vladika“ — odgovoril je ta — „Turek pride potlej v tem večo nevarnost. Dosti nas bode potem, da uženemo Turka, in ko hitro bode prvi napad srečen, verjemi gubernator, vsi, ki jih je zdaj tako hitro izmanjkalo, ti bodo potlej prvi bojevali se zoper bisurmanstvo, kajti — sram jih bode zarad današnje boječnosti. Veš, ali jaz jih poznam; kaj sem že malo imel opraviť ž njimi? ha, sv. Ivan!“

„Hej, ti stari junak!“ — plosknil je Radonić z rokami — „kako vendar dobro véš, kje in kako se kdo vjame!“

„Tako pojde to tako, svetli vladika!“

„Sej bode tudi moralo iti“ — potrdil je Djuro Martinović — „to prisezam Bogu in tebi, sveti oče, prisege pa, bogme, da ne izkalim. Samo to povedi — kdaj zažari se dan za naše maščevanje?“

„Res, tako se mora izgoditi“ — djál je vladika na pol glasno sam sebi; „ni še zapustil Bog svojih otrok, kateri verujejo in upajo va-nj in v njegovega sina Jezusa Kristusa!“ zaklical je z vzvišenim glasom. „Po danes čez tri dni bode pravoslavna cerkev obhajala spomin na Kristusovo rojstvo, junaci!“ — govoril je, ali tresel se mu je glas; „rad bi, da ta dan sreča zažari tudi Črni gori.“

„Sej bode, gospod!“ — zagotovili so ga Martinović enoglasno.

„Kristus se je rodil svetu, prostost se rodi naši domovini!“ — oglašil se je gubernator popolnoma zagotovljen, stari Lazo in drugi so pa prikimali, da se mora to tako izgoditi.

„Ali, junaci!“ — nadaljuje vladika — „maščevanje, to ni tako potrebno, ampak da s handžari v rokah branite in varujete sv. pravoslavno vero; kdor sprejme sveti krst, ter vrne se pravoslavni cerkvi v naročje, ta naj živí, ta bode potlej naš brat!“

„Amen!“ — rekli so enoglasno naposled, ko je končal vladika — in prisklonjeni so se s čelom doteknili zemlje, potlej pa mirni in srčni vstali in ginjeni si segali v roke, ko so se poslavljali. „Čez tri dni!“ pravili so drug drugemu.

„Jaz nad Rieko, vojevoda Lazo Jurašković pa nad Obod!“ — djál je gubernator.

„Ne tako, ne ne, gubernator“ — uprl se je Mandušić. „Helena, moja bivša nevesta, njeni bratje in jaz moramo še prej obiskati Ahmed-ago v Obodu, potlej pa le, kadar bodeš hotel. Sej veš, ne, kaj sem obljubil Turku?“

„Vém, vém — dobro!“ — potrdil je ročno gubernator; „no, to moraš pa vendar pustiti Mandušiću, brat Lazo“ — obrnil se je k Juraškoviću — „moraš, čeravno si vojevod, star junak že!“